

Dr. sc. Paula Poretti *

POSTULATI PRAVA EUROPSKE UNIJE U GRAĐANSKOME PARNIČNOM POSTUPKU – OČEKIVANJA NASUPROT REALNOSTI

U hrvatskome su pravnom poretku određeni ljudskopravni standardi ukorijenjeni u praksu postupanja u građanskome sudskom postupku te se osjećaju njegovim sastavnim dijelom, premda su svoje izvorište imali u Europskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, a u novije vrijeme i u Povelji EU-a o temeljnim pravima. Iz toga se može zaključiti da proces europeizacije građanskoga parničnog postupka, koji se zbog rastućeg utjecaja Europske unije na nacionalni građanski parnični postupak tek počinje osvještavati, zapravo već dulje vrijeme traje. Velik doprinos integriranju postulata prava EU-a u nacionalne građanske parnične postupke daje razvoj sekundarnog prava u okviru pravosudne suradnje u građanskim i trgovačkim stvarima posljednjih godina. Uz to, bitna je uloga judikature Suda Europske unije te preuzimanja postupovnih pravila implementacijom pojedinih direktiva, koje unatoč svojoj materijalnopravnoj prirodi, takva pravila sadržavaju. Stoga, polazeći od Rewe-Comet doktrine 'postupovne autonomije' država članica, u radu se želi istražiti kako je europeizacija do sada (pre)oblikovala određena obilježja hrvatskoga građanskog parničnog postupka. Pri tome, ključno je pitanje na koje se želi odgovoriti – jesu li tako u funkcioniranju građanskog pravosuđenja u RH ostvareni preduvjeti potrebni za uzajamno povjerenje te pravosudnu suradnju s drugim državama članicama te zaštitu temeljnih ljudskopravnih standarda koje promiče pravo EU-a?

Ključne riječi: *građanski parnični postupak; europeizacija; Sud Europske unije; direktiva; sekundarno pravo.*

1. UVOD

U radu se nastoji sustavno izložiti i kritički analizirati određena područja u uređenju hrvatskoga građanskog parničnog postupka koja su doživjela (pre)oblikovanje zbog inkorporacije postulata prava EU-a u nacionalno građansko procesno pravo. Pri tome se polazi od tzv. *Rewe-Comet* doktrine „postupovne autonomije“ država članica

* Dr. sc. Paula Poretti, docentica na Katedri građanskopravnih znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku (Assistant Professor, Chair of Civil Law, Faculty of Law, J.J. Strossmayer University of Osijek): pporetti@pravos.hr

koja se inicijalno razumijevala kao potpun izostanak utjecaja Europske unije (dalje u tekstu: EU) na nacionalni građanski parnični postupak država članica.¹ Posve suprotno tomu recentna pravna teorija, pa i neki pravni stručnjaci unutar institucija EU-a² dvoje može li se uopće, zbog sve snažnijeg utjecaja EU-a podjednako na prekogranične i nacionalne građanske parnične postupke, govoriti o djelovanju „postupovne autonomije“ država članica. To prikladno ocrtava i izričaj kojim se u svojim odlukama koristi Sud pravde Europske unije (dalje: Sud EU-a) kada navodi „... u nedostatku pravila EU-a (odnosno Zajednice)“³, „... gdje područje nije uređeno pravom EU-a (odnosno Zajednice)“⁴, a koji se, prema nekima, može tumačiti kao negacija „postupovne autonomije“ država članica.⁵ Konkretno, na sudu države članice u postupku u kojemu se odlučuje o zaštiti nekog prava koje jamči EU u primjeni će biti pravila nacionalnoga postupovnog prava, ako pravo EU-a ne predviđa drukčije. Slučajevi u kojima su predviđena određena opća pravila EU-a, ali je regulacija njihove provedbe prepuštena nacionalnomu postupovnom pravu, također su odraz „postupovne autonomije“ država članica. Pri tome će primjena nacionalnoga postupovnog prava biti redovito ograničena postulatima „ekvivalentnosti“⁶ i „učinkovitosti“⁷ uspostavljenima u praksi Suda EU-a.⁸

Nedvojbeno je dakle da, iako, doduše, ograničena, „postupovna autonomija“ država članica ne dopušta europskom zakonodavcu radikalno zadiranje u nacionalno postupovno pravo, koje bi rezultiralo vidljivom unifikacijom na razini EU-a. Unatoč tome, do sada poduzete mjere u smjeru europeizacije postupovnoga prava država članica nadilaze puke harmonizacijske napore, što ćemo detaljnije prikazati dalje u radu.

¹ C-33-76 *Rewe Zentralfinanz eG et Rewe-Zentral AG protiv Landwirtschaftskammer für das Saarland* [1976] ECLI:EU:C:1976:188. Prema *Rewe-Comet* doktrini države članice imaju „postupovnu autonomiju“ dok god se u nacionalnome građanskom parničnom postupku primjenjuju postulati ekvivalentnosti i učinkovitosti u primjeni prava EU-a.

² *Bobek* 2011, 305–324; *Krans* 2016, 162.

³ Spojeni predmeti C-46/93 i C-48/93, *Brasserie du Pêcheur SA protiv Bundesrepublik Deutschland i The Queen protiv Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd and others*, ECLI:EU:C:1996:79.

⁴ Spojeni predmeti C-212 do 217/80, *Amministrazione delle finanze dello Stato protiv Srl Meridionale Industria Salumi i ostali; Ditta Italo Orlandi & Figlio and Ditta Vincenzo Divella protiv Amministrazione delle finanze dello Stato*, ECLI:EU:C:1981:270.

⁵ *Gombos* 2018, 26.

⁶ Prema kojemu pravila koja primjenjuje nacionalni sud ili drugo tijelo u postupku zaštite subjektivnih prava koja proizlaze iz prava Unije ne smiju biti nepovoljnija od pravila koja isti sud ili isto tijelo primjenjuje u zaštiti sličnih ili istih prava koja proizlaze iz nacionalnoga prava. Tako Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, <http://struna.ihjj.hr/naziv/nacelo-ucinkovitosti/11378/>.

⁷ Načelo prava EU-a prema kojemu pravila koja primjenjuje nacionalni sud ili drugo tijelo u postupku zaštite subjektivnih prava koja proizlaze iz prava Unije ne smiju zaštitu tih prava učiniti praktično nemogućom ili prekomjerno otežanom. Ovdje je riječ o načelu učinkovitosti u užemu smislu te riječi, a načelo učinkovitosti u širem smislu odnosi se i na tzv. *effet utile* prava EU-a te na tumačenje u skladu s odredbama prava EU-a.

⁸ *Gombos* 2018, 28.

Europeizaciju hrvatskoga prava moguće je prepoznati u usklađivanju postupanja hrvatskih sudova sa standardima pravičnog suđenja prema čl. 6., st. 1. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda⁹ (dalje u tekstu: EK).¹⁰ Od 2009. godine integriranje tih standarda u hrvatsko građansko pravosuđenje dodatno je ojačano djelovanjem čl. 47. Povelje Europske unije o temeljnim pravima¹¹ (dalje u tekstu: Povelja EU-a o temeljnim pravima; Povelja) kojom se jamči temeljno (ljudsko) postupovno pravo na pristup pravosuđu u svim sporovima u kojima se primjenjuje pravo EU-a.

Poticaј što izravnom, što neizravnom djelovanju prava EU-a na nacionalne sustave građanskoga procesnog prava država članica osigurao je Ugovor iz Amsterdama.¹² Nadležnost EU-a za donošenje mjera iz područja pravosudne suradnje u građanskim stvarima ograničena je tako na prekogranične sporove, a uspostavljena je čl. 81. Ugovora o funkcioniranju Europske unije (dalje: UFEU) te je donijela tzv. horizontalnu harmonizaciju. U isto vrijeme čl. 114. UFEU-a uspostavljena je nadležnost EU-a za donošenje mjera harmonizacije nacionalnih materijalnih zakona (iz određenih područja) sa svrhom integracije zajedničkog tržišta. Tim se mjerama posredno, ali znatno utječe i na postupovno pravo država članica premda za to nema uporišta u odredbi čl. 81. UFEU-a (vertikalna harmonizacija).

U tom smislu, premda proces europeizacije nije uvijek posve jasno vidljiv ni ujednačen na razini EU-a, ponajviše jer svaki od nacionalnih postupovnih sustava država članica posjeduje specifična obilježja te na različit način (odnosno negdje u većoj, a negdje u manjoj mjeri) uopće prihvaća utjecaj prava EU-a, određene je njegove etape moguće uočiti i raspraviti.

2. TRI PODRUČJA EUROPEIZACIJE NACIONALNOGA POSTUPOVNOG PRAVA

Europeizacija koju osjećamo ponajviše prodiranjem određenih koncepata/mjera/instrumentarija prava EU-a u uređenje pravila međunarodnoga privatnog prava odnosno nacionalnoga postupovnoga prava, ali i utjecajem judikata Suda EU-a u vezi

⁹ (Europska) konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, NN-MU, br. 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10; Zakon o potvrđivanju Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i Protokola br. 1., 4., 6., 7. i 11. uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, NN, br. 18/97.

¹⁰ Pri tome europeizacija hrvatskoga parničnog postupka ne započinje 1997. godine ratificiranjem EK-a, nego prije, kada su prava koje ona štiti inkorporirana u Ustavni zakon o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj, NN, br. 18/97). *Triva; Dika* 2004, 147.

¹¹ Povelja Europske unije o temeljnim pravima, Službeni list EU C 202/389, 7. 6. 2016.

¹² Ugovor iz Amsterdama o izmjeni Ugovora o Europskoj uniji, Ugovora o osnivanju Europskih zajednica i određenih s njima povezanih akata, Službeni list Europske zajednice, 1997, br. C 340.

s pitanjima koja se smatraju imanentnima europskomu postupovnom pravu prisutna je već nekoliko desetljeća. Pravna literatura (poglavito germanskoga pravnog kruga) počela ju je prepoznavati i pratiti kao razvoj europskoga građanskog procesnog prava odnosno europskoga građanskog postupka. Premda se pojam sporadično pojavljuje i kod nas u literaturi, još nije ustaljen.¹³ Koliko je proces europeizacije uznapredovao, govore i najnovije tendencije u smjeru uvođenja „minimalnih postupovnih standarda“ odnosno „europskih postupovnih pravila“ o kojima za sada postoje podijeljeni stavovi.¹⁴ U prilog njihovu uvođenju ističe se obujam u kojemu je narastao *acquis* EU-a u postupovnom pravu te potreba postizanja ravnoteže u temeljnim pravima stranaka u postupku, kao i promicanja uzajamnog povjerenja u pravosudne sustave država članica.¹⁵ Kao slabost podcrtava se nedostatna jasnoća „minimalnih postupovnih standarda“. Iznosi se bojazan da se njihovim uvođenjem neće postići ujednačen pristup uređenja postupovnoga prava na razini EU-a jer su standardi izgrađeni prepletanjem često neujednačenih, heterogenih postulata postupovnog prava država članica te prava EU-a.¹⁶

Ipak, uspostavljanje „minimalnih postupovnih standarda“ trebalo bi razmotriti i iz perspektive načina na koji je predviđena primjena prava EU-a u pravnim sustavima država članica. Na razini EU-a tako nije predviđeno djelovanje nadnacionalnih sudova, nego je primjena prava EU-a povjerena nacionalnim sudovima, odnosno nacionalnim sudcima kao „EU-sudcima“. U tom smislu, dosadašnji pristup pri primjeni prava EU-a preko spomenuta instrumentarija imao je određen (neposredan ili posredan) učinak na nacionalni građanski postupak. Moguće ga je promatrati preko određenih područja unutar kojih je neka dodatno moguće promatrati preko „stupova“. Temeljno je obilježje u razvoju tih stupova okolnost da su određene mjere dijelom intervencije EU-zakonodavca, dok je dio posljedica faktičnoga razvoja, to jest uvjetovan interpretacijom prava EU-a na razini nacionalnih sudova, odnosno proizlaze iz judikature Suda EU-a u povodu zahtjeva za prethodnu odluku.

Pri tome je zamjetna neravnoteža u dihotomiji privatnopravnoga interesa pojedinca kao nositelja pravozaštitnoga zahtjeva (što je u središtu nacionalnoga postupka) i javnopravnoga interesa (u središtu politike EU-a na čije se ostvarenje pojedina mjera odnosi). Također, od utjecaja je i razlika u polazištima između nacionalnoga građanskog postupka usmjerena k ostvarenju pravne zaštite za pojedinca te „postupovnih

¹³ Vidi *Garašić* 2013, 1–13.

¹⁴ Izrada tih pravila povjerena je radnoj skupini u kojoj sudjeluju europski stručnjaci iz područja postupovnog prava u okviru projekta Europskoga pravnog instituta (ELI) u suradnji s Međunarodnim institutom za unifikaciju privatnog prava (Unidroit). Očekuje se da bi ta pravila trebala biti podloga izrade direktive o minimalnim standardima građanskog postupka u EU-u. *Mañko* 2015, 23–26; *Tulibacka* 2009, 1527–1565; *Uzelac* 2017, 4.

¹⁵ *Mañko* 2015, 23.

¹⁶ *Hess* 2016, 8.

mehanizama“ koje donose instrumenti EU-a, a promiču pojednostavnjene postupke, oslabljenih postupovnih jamstava, usredotočene na brzo i jeftino rješavanje sporova (i idu u prilog integraciji zajedničkog tržišta). Stoga da bismo, između ostalog, mogli utemeljeno raspravljati o potrebi uspostavljanja „minimalnih postupovnih standarda“, potrebno je najprije potanko promotriti procese te valorizirati razinu dosadašnjeg utjecaja postulata prava EU-a na građanski parnični postupak u Republici Hrvatskoj (dalje u tekstu: RH).

2.1. Područje harmonizacije građanskoga parničnog postupka

Unutar prvoga područja, obilježena harmonizacijskim mjerama EU-zakonodavca, zbog čega ga je moguće označiti kao *područje harmonizacije građanskoga parničnog postupka*, moguće je izdvojiti nekoliko stupova.

Povijesno je „najstariji“ utjecaj prvoga stupa, koji se očitovao u integraciji postupovnih standarda sadržanih u odredbi čl. 6., st. 1. EKLP-a preko judikature ESLJP-a u nacionalne pravne sustave država članica.¹⁷ U novije vrijeme podjednako se može uočiti djelovanje odredbe čl. 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima preko judikature Suda EU-a. Prema *Uzelcu* treba uzeti da je judikatura ESLJP-a doprinijela izraženoj ujednačenosti u shvaćanju središnjega pojma građanskoga postupka, odnosno pojma prava na pravično suđenje. Nadalje, potaknuta je konstitucionalizacija nekih od ključnih koncepata građanskoga postupovnog prava, kao i europeizacija nekih od njegovih temeljnih obilježja te je uspostavljen „sudski dijalog“ između nacionalnih i nadnacionalnih sudova.¹⁸ Ipak, judikatura ESLJP-a i Suda EU-a otkriva da se „klaster“ postupovnih ljudskih prava koji objedinjuje pojam „pravo na pravično suđenje“ često razumije i primjenjuje na različit način u nacionalnim pravnim sustavima, osobito kada je riječ o postizanju ravnoteže među suprotstavljenim vrijednostima. Tako su postupovni ciljevi postizanja dosljednosti u judikaturi naspram ostvarenja individualnog prava na pravično suđenje stvorili tenzije i neujednačenosti u shvaćanjima u nacionalnim jurisdikcijama.¹⁹

Stoga se u dijelu pravne literature kritizira način na koji zahtjevi postavljeni na nacionalne sudove djelovanjem judikata ESLJP-a i Suda EU-a u vezi s tumačenjem odredaba čl. 6. EKLP-a i čl. 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima utječu na nacionalni građanski postupak. Istaknuto je tako da je iz judikature ESLJP-a i Suda EU-a jasno da postizanje ravnoteže između temeljnih (postupovnih) prava tužitelja i tuženika

¹⁷ Tako je u korpusu starijih predmeta ESLJP protiv RH zbog povrede prava na pravično suđenje u skladu s odredbom čl. 6., st. 1. EK-a moguće istaknuti predmete *Kutić protiv RH*, *Multiplex protiv RH*, *Cvijetić protiv RH*, *Bijelić protiv RH*. Za detaljniji pregled i analizu relevantnih predmeta ESLJP za hrvatsko pravo i praksu vidi *Uzelac* 2010, 101–148. *Uzelac*; *Petrašević*; *Stojčević* 2011, 287–310.

¹⁸ *Uzelac* 2017, 4.

¹⁹ *Ibid.*

nije trivijalno ni automatsko, nego sporno i kontroverzno za nacionalne sudove, i nerijetko dovodi u pitanje pravnu sigurnost, koja je preduvjet uzajamnog povjerenja u pravosudne sustave država članica.²⁰ Naime, pravna sigurnost traži pravna pravila koja su precizna i jasna u svome djelovanju kako bi stranke mogle ostvariti pravnu zaštitu u svojim odnosima u skladu s pravom EU-a. No, pravni standardi koji izrastaju iz pojedinačnih tumačenja koja daju ESLJP i Sud EU-a ne pružaju uvijek dostatno jamstvo primjene jasnih, preciznih i pouzdanih pravila u smislu minimalnih EU-standarda građanskog postupka.²¹

Naš je interes ipak u većoj mjeri usmjeren k drugom stupu u kojemu su smješteni instrumenti EU-a doneseni kao mjere pravosudne suradnje u građanskim stvarima i kao takve pripadaju u kategoriju već spomenute *horizontalne* harmonizacije. Pravosudna suradnja razvija se među državama članicama u građanskim stvarima s prekograničnim obilježjem, a cilj joj je jačanje pravne sigurnosti i olakšan pristup pravosuđu. Među državama članicama nastoji se postići prihvaćanjem instrumenata kojima je predviđen način određivanja sudske nadležnosti, mjerodavnog prava te priznavanja i izvršenja sudskih odluka donesenih u građanskim stvarima s prekograničnim obilježjem.

Premda je njihov popis prilično iscrpan, ovdje ćemo se usredotočiti na one čija izravna primjena u postupcima na nadležnim nacionalnim sudovima ima određen učinak na način provođenja građanskog postupka, pa time i postupovno pravo država članica.²² Riječ je o uredbama kojima se uređuje tzv. unificirani europski parnični postupak, odnosno Uredbi (EZ) br. 1896/2006 Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2006. o uvođenju postupka za europski platni nalog²³ (dalje u tekstu: Uredba 1896/2006), Uredbi (EZ) br. 861/2007 Europskog parlamenta i Vijeća od 11. srpnja 2007. kojom se uvodi europski postupak za tražbine male vrijednosti²⁴ (dalje u tekstu: Uredba 861/2007) i Uredbi (EZ) br. 805/2004 Europskog parlamenta i Vijeća od 21. travnja 2004. godine kojom se uvodi europski ovršni naslov za nesporne tražbine²⁵ (dalje u tekstu: Uredba 805/2004) te uredbama koje donose

²⁰ Mañko 2015, 4–6.

²¹ Mañko 2015, 7; Kramer 2011, 223–224.

²² Ostali instrumenti pravosudne suradnje u građanskim i trgovačkim stvarima s prekograničnim obilježjem (Uredbe) doneseni na podlozi odredbe čl. 81. UFEU-a ovdje se neće razmatrati jer uređuju pitanja određivanja nadležnosti, mjerodavnog prava te priznanja i ovrhe strane odluke koja „tipično“ pripadaju i raspravljaju se u okviru područja međunarodnoga privatnog prava, a ne građanskoga procesnog prava.

²³ Uredba (EZ) br. 1896/2006 Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2006. o uvođenju postupka za europski platni nalog, Službeni list Europske unije, 2006, br. L 399/1.

²⁴ Uredba (EZ) br. 861/2007 Europskog parlamenta i Vijeća od 11. srpnja 2007. kojom se uvodi europski postupak za tražbine male vrijednosti, Službeni list Europske unije, 2007., br. L 199/1.

²⁵ Uredba (EZ) br. 805/2004 Europskog parlamenta i Vijeća od 21. travnja 2004. godine kojom se uvodi europski ovršni naslov za nesporne tražbine, Službeni list Europske unije, 2004., br. L 143, 30. 4. 2004.

pravila ograničena na funkcionalizaciju određenih aspekata postupka, odnosno Uredba Vijeća (EZ) br. 1206/2001 od 28. svibnja 2001. o suradnji između sudova država članica u izvođenju dokaza u građanskim ili trgovačkim stvarima²⁶ te Uredbi EZ br. 1393/2007 Europskog parlamenta i Vijeća od 13. studenog 2007. o dostavi, u državama članicama, sudskih i izvansudskih pismena u građanskim ili trgovačkim stvarima („dostava pismena“)²⁷, (dalje u tekstu: Uredba 1393/2007). Pitanje koje se javilo upravo u kontekstu uređaba kojima su unificirani (određeni) građanski postupci, konkretno Uredbe 861/2007 te Uredbe 1896/2006, no tiče se primjene svih instrumenata EU-a u području pravosudne suradnje u građanskim i trgovačkim stvarima, ograničen je domet primjene isključivo na građanske i trgovačke sporove s prekograničnim obilježjem. Naime, inicijalno je namjera Europske komisije (dalje u tekstu: EK) bila da se Uredba 861/2007 i Uredba 1896/2006 podjednako primjenjuju na domaće (nacionalne) građanske i trgovačke sporove, kao i na one s prekograničnim obilježjem. U prilog tome istaknuto je da bi smanjenje razlika između nacionalnih sustava u smislu uređenja postupaka za ostvarenje nespornih novčanih tražbina te pojednostavnjenje i ubrzanje njihova provođenja bilo ključno za funkcioniranje jedinstvena unutarnjeg tržišta EU-a.²⁸ Pravna literatura podijeljena je u svome stavu vezano uz ograničenje područja primjene tih uređaba. Dok jedni strogo interpretacijom odredaba kojima je uređen sustav nadležnosti u Ugovorima EU-a, odnosno ustavnopravni prijenos nadležnosti između EU-a i država članica pronalaze argumente za opravdanje ograničenja područja primjene uređaba na građanske i trgovačke sporove s prekograničnim obilježjem²⁹, drugi dvoje o opravdanosti toga ograničenja koje, premda nedvojbeno svoje uporište ima u ustavnopravnom poretku EU-a, nema opravdanja ako ga se promatra s aspekta materijalnopravnog područja na koje se uredbе trebaju primjenjivati. Naime, nije jasno zašto bi, primjerice, interes uspostavljanja učinkovita mehanizma za ostvarenje nesporne novčane tražbine bio različit ako je riječ o domaćem u odnosu na građanski ili trgovački spor s prekograničnim obilježjem.³⁰

Kako bi se olakšala prekogranična dostava sudskih i izvansudskih pismena u građanskim stvarima s prekograničnim obilježjem, u državama članicama izravno se primjenjuje Uredba 1393/2007. Izvođenje dokaza u građanskim stvarima s prekograničnim sporovima u državama se članicama pak provodi u skladu s Uredbom 1206/2001. Određene provedbene odredbe koje olakšavaju njihovu izravnu primjenu

²⁶ Uredba Vijeća (EZ) br. 1206/2001 od 28. svibnja 2001. o suradnji između sudova država članica u izvođenju dokaza u građanskim ili trgovačkim stvarima, SL L 174, 27. 6. 2001.

²⁷ Uredba EZ br. 1393/2007 Europskog parlamenta i Vijeća od 13. studenog 2007. o dostavi, u državama članicama, sudskih i izvansudskih pismena u građanskim ili trgovačkim stvarima („dostava pismena“), i o stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 1348/2000, SL L 324.

²⁸ Prijedlog Uredbe o europskom platnom nalogu, 25. 5. 2004., COM(2004) 173 final/3, 7.

²⁹ Hess 2015, 63.

³⁰ Wagner 2011, 5–6.

ugrađene su u tekst hrvatskog Zakona o parničnom postupku³¹ (dalje u tekstu: ZPP). Primjena tih dviju uredaba ima za posljedicu harmonizaciju načina provođenja određenih aspekata parničnog odnosno izvanparničnog postupka u nacionalnim sustavima država članica (poput slanja i dostavljanja dokumenata (arg. ex čl. 4. Uredbe 1393/2007), slanja s pomoću tijela za slanje i zaprimanje pismena (arg. ex čl. 6. – 11. Uredbe 1393/2007), slanja konzularnim ili diplomatskim kanalima (arg. ex čl. 12. Uredbe 1393/2007), dostava poštom i izravna dostava (arg. ex čl. 14., 15. Uredbe 1393/2007) odnosno izvođenje dokaza saslušanjem svjedoka ili stručnjaka u drugim državama članicama (arg. ex čl. 17. Uredbe 1206/2001) ili nazočnost predstavnika suda koji upućuju zahtjev pri izvođenju dokaza na zamoljenom sudu (arg. ex čl. Uredbe 1206/2001)). Dakle, kako se čini, uredbe koje donose pravila tzv. unificiranoga europskog parničnog postupka imaju veći potencijal utjecati na postupovno pravo država članica jer njihova pravila nadilaze mjere koje služe koordinaciji postupaka država članica te traže integraciju cjelovita postupka prilagođena za rješavanje prekograničnih sporova u nacionalni sustav.³²

No, to ne znači da se, primjerice, pri vođenju europskog postupka u sporovima male vrijednosti nacionalni sudac uopće ne oslanja na primjenu nacionalnih postupovnih pravila. S obzirom na to da je predviđeno da su uz unificirana postupovna pravila određeni aspekti prepušteni regulaciji nacionalnoga zakonodavca, njegova je obveza uravnotežena primjena obiju vrsta pravila (arg. ex čl. 19. Uredbe 861/2007; recital 2 preambule Uredbe 861/2007).³³ Zadaća nacionalnog sudca kao „europskog“ sudca stoga nije nimalo jednostavna. U onim pravnim sustavima koji su se odlučili za minimalistički pristup u integraciji uredaba u nacionalni sustav, dakle bez uvođenja provedbenih odredaba u nacionalne postupovne zakone ili uz sadržajno krajnje reducirane provedbene odredbe kao što je to slučaj u slovenskome pravnom sustavu, postupanje i odlučivanje nacionalnog sudca u tim je predmetima posebno otežano.³⁴ Iskustvo „izravne“ primjene uredaba iz pravosudne suradnje u građanskim stvarima, koja prema slovenskom shvaćanju podrazumijeva isključivo primjenu odredaba određene uredbe, bez dodatnih provedbenih odredaba u nacionalnom zakonodavstvu (izuzev odredaba o mjesnoj nadležnosti koje se notificiraju Komisiji) pokazalo je nedostatke takva pristupa. Kako ističe slovenska pravna literatura, određene je provedbene odredbe nužno integrirati u nacionalni

³¹ Zakon o parničnom postupku, NN, br. 53/91, 91/92, 58/93, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 02/07, 84/08, 123/08, 57/11, 148/11, 25/13, 89/14.

³² Kramer 2008, 253; Kramer 2010, 17.

³³ U skladu s odredbama te Uredbe europski postupak za sporove male vrijednosti uređen je postupovnim pravom države članice u kojoj se postupak vodi (odredba čl. 19. Uredbe 861/2007).

Mjere EU moraju uključivati uklanjanje prepreka za dobro funkcioniranje parničnih postupaka, ako je potrebno, promicanjem usklađenosti pravila parničnih postupaka koji se primjenjuju u državama članicama (recital 2 preambule Uredbe 861/2007).

³⁴ Galič 2016, 132.

zakonodavni okvir (ovdje konkretno postupovni zakon) kako bi se osigurala nesmetana primjena pojedine uredbe. U protivnom, kao što je to bio slučaj u Sloveniji, doći će do brojnih poteškoća i nesigurnosti u njihovoj primjeni.³⁵ Za razliku od Slovenije, u RH provedbene su odredbe kojima je olakšana primjena uredaba koje služe funkcionalizaciji određenih aspekata postupka te uredaba o unificiranim građanskim postupcima predviđene odredbama ZPP-a odnosno Ovršnog zakona³⁶ (dalje u tekstu: OZ).³⁷ Je li to i u kolikoj mjeri utjecalo na olakšanu primjenu uredaba, teško je ocijeniti jer su podatci o njihovoj primjeni teško dostupni. Iz iskustva pravnih praktičara, u primjeni Uredbe o dostavi i Uredbe o izvođenju dokaza nije bilo većih poteškoća, dok se uredbe o unificiranim građanskim postupcima primjenjuju rjeđe, pa je još osjetan nedostatak potrebnih vještina u njihovoj primjeni. No, nedvojbeno je da unatoč uspostavljenj Europskoj pravosudnoj mreži stupanj poznavanja prava EU-a koji posjeduju pravni stručnjaci u državama članicama nije zadovoljavajući.³⁸

Ponovno usporedba sa susjednom Slovenijom, u kojoj su uredbe o unificiranim europskim postupcima duže u primjeni, potvrdila je početnu pretpostavku da primjena instrumenata EU-a, ovdje uredaba, unatoč ograničenju isključivo na sporove s prekograničnim obilježjem, nedvojbeno utječe na (pre)oblikovanje nacionalnoga građanskog postupka. Premda je promjena zagovarana u vezi s uređenjem platnoga naloga u okviru kojega bi trebalo povećati rok za podnošenje (obrazloženog) prigovora protiv platnog naloga sa sadašnjih osam dana na 30 dana, po uzoru na rok za podnošenje (neobrazloženog) prigovora protiv europskoga platnog naloga u skladu s Uredbom 1896/2006, to nije prihvaćeno.³⁹ Promjene su ipak unesene u uređenje slovenskog postupka u sporovima male vrijednosti, no aspekti postupka koji su tim promjenama zahvaćeni, prema slovenskim pravnim teoretičarima, dovode u pitanje oportunitet njihova uvođenja. Ne smatra se tako osobito primjerenom izmjena visine vrijednosti predmeta spora koji se treba rješavati u nacionalnoj proceduri predviđenoj za bagatelne sporove, odnosno njezino usklađivanje s vrijednošću do 2.000 eura za građanske i trgovačke sporove,

³⁵ *Galič* 2016, 132.

³⁶ Ovršni zakon, NN, br. 112/12, 25/13, 93/14, 55/16, 73/17.

³⁷ Riječ je o odredbama čl. 507.i – 507.nj ZPP-a (europski platni nalog); čl. 507.o – 507.ž ZPP-a (europski sporovi male vrijednosti); čl. 356. – 364. OZ-a (europski ovršni naslov).

³⁸ Kod analize primjene pojedinih uredaba uočeno je da se, primjerice, u sporovima s prekograničnim obilježjem zbog nepoznavanja prava EU-a ne koristi uvijek mogućnošću izvođenja dokaza u drugoj državi članici u skladu s Uredbom o izvođenju dokaza (provođenje vještačenja u postupku lišenja poslovne sposobnosti). Uz to se još pri analizi sudskih odluka može zamijetiti i vrlo rijetko ili pogrešno referiranje na relevantne instrumente EU-a te njihovo pogrešno tumačenje, kao i primjena. Dijelom je za to zaslužno i shvaćanje da je pravo EU-a „strano“ pravo. Usporedi analizu primjene uredaba iz područja pravosudne suradnje u obiteljskim stvarima u postupcima na hrvatskim sudovima u okviru istraživanja provedena za projekt *Planning the future of cross-border families: a path through coordination* (EUfam's). Baza prikupljenih i analiziranih odluka hrvatskih sudova dostupna na http://www.eufams.unimi.it/project/Galič2016_142-145 i *Krans; Nylund* 2016, 163.

³⁹ *Galič* 2016, 133.

kako je to predviđeno Uredbom 861/2007. Naime, dvojbena je može li se podjednako 2.000 eura uzeti kao vrijednost predmeta spora koji se treba rješavati u sumarnom postupku, podjednako u nacionalnim i sporovima s prekograničnim obilježjem.⁴⁰ U isto vrijeme kritici je izložen propust slovenskoga zakonodavca da nađe inspiraciju u odredbama koje ocrtavaju opće trendove pri noveliranju postupaka u sporovima male vrijednosti, poput fleksibilnosti u izvođenju dokaza, oslanjanja na načelo proporcionalnosti uz prikladan fokus na uštede vremena i troškova te mogućnosti odstupanja od tradicionalna načina snošenja troškova postupka zbog neproporcionalnih troškova postupka.⁴¹

Ako se na isti način uzme uređenje postupka u sporovima male vrijednosti prema hrvatskom pravu te ga se uspoređi s onim predviđenim Uredbom 861/2007, nekoliko je karakteristika europskog postupka za sporove male vrijednosti čije bi preuzimanje u uređenje nacionalnoga (sumarnog) bagatelnog postupka, odnosno mogućnost primjene u takvim nacionalnim postupcima bila vrijedna razmatranja, što je potvrdila i hrvatska pravna teorija.⁴² Tako bi prednost svakako bila provođenje (isključivo) pisanog postupka, reduciranje ili tek iznimno provođenje stadija glavne rasprave, mogućnost korištenja modernim sredstvima komunikacijske tehnologije, osobito kod dostave podnesaka, primjena obrazaca umjesto „klasičnih“ podnesaka tužbe, odgovora na tužbu ili protutužbe te cjelokupno pojednostavnjenje postupka koji ne bi zahtijevao da stranke zastupa opunomoćenik odnosno odvjetnik.⁴³ Međutim, i u tome se shvaćanja teoretičara različitih pravnih sustava mimoilaze. U slovenskoj je teoriji tako iznesena kritika u odnosu na prikladnost i oportunističnost uređenja nacionalnoga bagatelnog postupka kao isključivo pisanoga postupka jer se u svojim obilježjima on ipak razlikuje od europskog postupka za sporove male vrijednosti.⁴⁴

Daljnje pitanje koje se ovdje otvara eventualna je oportunističnost tako predviđenih rješenja. Olakšane procedure idu u prilog jeftinijem, bržem i učinkovitijem provođenju isključivo određenih vrsta građanskih sporova s prekograničnim obilježjem, koje je europski zakonodavac posebno predvidio. Istodobno se u

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ *Ibid.*

⁴² Dika 2009, 28–29.; Poretti 2016, 95.

⁴³ Tako Dika smatra da bi „... *de lege ferenda* valjalo razmisliti o tomu da se dopusti dokazivanje (ovjervljenim) pisanim izjavama svjedoka, odnosno samih stranaka te da se vještačenje pretežno obavlja u pisanoj obliku (*arg. ex 9/1.2. UR*). U perspektivi bi trebalo dopustiti i izvođenje dokaza videokonferencijom ili nekim drugim sredstvom komunikacijske tehnologije ako sud raspolaže odgovarajućim tehničkim sredstvima (*arg. ex 9/1.3. UR*). Ne bi nikako trebalo uvesti obvezatno odvjetničko zastupanje (*arg. ex 10. UR*). Trebalo bi razmotriti i mogućnost uvođenja odgovarajućih obrazaca za pokretanje maličnih sporova te povezano s time i organizaciju odgovarajuće pomoći strankama u njihovu ispunjavanju (*arg. ex 10. UR*). U perspektivi bi valjalo razmisliti i o proširenju pravila o nesuspensivnosti žalbe u svim sporovima male vrijednosti, a ne samo u tzv. malim sporovima male vrijednosti (*arg. ex 15/1. UR*; v. *supra ad 12.*)“. Dika 2009, 29.

⁴⁴ Galič 2016, 133; Galič 2012, 205.

državama članicama održava usporedni sustav procedura dostupan za provođenje domaćih sporova, ali i onih sporova s prekograničnim obilježjima za koje nisu predviđena posebna pravila instrumentima EU-a. Nerijetko, kako je evidentno iz tek površne usporedbe slovenskog i hrvatskog uređenja postupaka u sporovima male vrijednosti, nacionalne procedure zaostaju u mogućnostima jednostavna, brza i jeftina rješavanja tih sporova. U tom smislu, može li se očekivati da sudci održavaju jednak stupanj poznavanja obiju vrsta procedura? Je li opravdano ulaganje u specifičnu specijalizaciju sudaca kao i infrastrukturu za rješavanje samo građanskih prekograničnih sporova, kako to zahtijeva režim Uredbe 861/2007? Može li se očekivati jamstvo jednako kvalitetna postupanja u objema vrstama postupaka? Sve to, gledano iz perspektive podjednako procesne učinkovitosti te adekvatne pravne zaštite stranaka, otvara određene dvojbe. U kontekstu iznesenih dvojba moguće je čak zapitati se neće li sve to dostatno pritisnuti nacionalne sustave te postupno i gotovo neprimjetno rezultirati onime što je bila inicijalna namjera EK-a, a to je ujednačavanje procedura za rješavanje bagatelnih sporova u nacionalnim i sporovima s prekograničnim obilježjem. Kako se čini, neki se tragovi već daju uočiti.

Treći stup čine intervencije EU-zakonodavca u postupovne sustave država članica učinjene implementacijom direktiva kojima se ugrađuju određeni postupovni mehanizmi koji služe olakšanoj primjeni prava EU-a na određenu području (*sektorijalni pristup*). Uporište je za napravljene intervencije nadležnost EU-a da donosi mjere u skladu s odredbom čl. 114. UFEU-a, a koje služe integraciji unutrašnjeg tržišta.⁴⁵ Stoga ne začuđuje da je ta sfera djelovanja europskog zakonodavca osobito izražena na području zaštite potrošača. Pri tome je moguće razlikovati dvije vrste direktiva. Jednima se donose mjere usmjerene na harmonizaciju određenih aspekata građanskog postupka te tako promiču određene politike EU-a na određenom području (Direktiva 2009/22/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 23. travnja 2009. o sudskim nalogima za zaštitu interesa potrošača⁴⁶, Direktiva 2013/11/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 21. svibnja 2013. o alternativnom rješavanju potrošačkih sporova⁴⁷ (dalje u tekstu: Direktiva o ARPS-u), Direktiva 2004/48/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 29. travnja 2004. o provedbi prava intelektualnog vlasništva⁴⁸ te Direktiva 2014/104/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26. studenoga 2014.

⁴⁵ Nakon Amsterdamskog ugovora napravljena je jasna podjela između mjera koje se prihvaćaju na temelju odredbe čl. 81. UFEU-a i odnose se na pravosudnu suradnju u građanskim i trgovačkim stvarima s prekograničnim obilježjem te mjera koje se prihvaćaju na temelju odredbe čl. 114. UFEU-a te služe integraciji unutrašnjeg tržišta, ali podjednako se odnose na nacionalne i sporove s prekograničnim obilježjem.

⁴⁶ Direktiva 2009/22/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 23. travnja 2009. o sudskim nalogima za zaštitu interesa potrošača, OJ L 110/30 od 1. 5. 2009.

⁴⁷ Direktiva 2013/11/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 21. svibnja 2013. o alternativnom rješavanju potrošačkih sporova, SL L 165/63, 18. 6. 2013.

⁴⁸ Direktiva 2004/48/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 29. travnja 2004. o provedbi prava intelektualnog vlasništva, SL L 157/45, 30. 4. 2004.

o određenim pravilima kojima se uređuju postupci za naknadu štete prema nacionalnom pravu za kršenje odredaba prava tržišnog natjecanja država članica i Europske unije⁴⁹). Drugima se postiže fragmentarna horizontalna harmonizacija na način da se uvode minimalni postupovni standardi za građanski postupak u državama članicama na određenom području (Direktiva Vijeća 2003/8/EZ od 27. siječnja 2003. o unapređenju pristupa pravosuđu u prekograničnim sporovima utvrđivanjem minimalnih zajedničkih pravila o pravnoj pomoći u takvim sporovima⁵⁰ i Direktiva 2008/52/EC Europskog parlamenta i Vijeća o određenim aspektima mirenja u građanskim i trgovačkim sporovima⁵¹) i posljednji, čija je sudbina za sada neizvjesna, Prijedlog Direktive Europskog parlamenta i Vijeća o udružnim tužbama za zaštitu kolektivnih interesa potrošača i stavljanju izvan snage Direktive 2009/22/EZ⁵².⁵³

O toj vrsti intervencije najčešće se govori kao o „nevidljivu“ stupu s obzirom na to da se provodi s pomoću instrumenata EU-a, koji za cilj imaju harmonizaciju materijalnoga prava.⁵⁴ U hrvatskome je pravnom sustavu tako mehanizam kolektivne pravne zaštite kojim se štite kolektivni interesi potrošača uveden sa svrhom ispunjavanja zadaće implementacije Direktive 98/27/EZ Europskog parlamenta i Vijeća o sudskim nalogima za zaštitu interesa potrošača⁵⁵ (poslije zamijenjenom Direktivom 2009/22/EZ Europskog parlamenta i Vijeća o sudskim nalogima za zaštitu interesa potrošača⁵⁶). Sve do 2003. godine mehanizam kolektivne pravne zaštite usmjeren na traženje propuštanja određena postupanja tuženika koje je protivno propisima o zaštiti potrošača, prihvaćanje mjera za otklanjanje štetnih posljedica te zabranu takva ili slična postupanja ubuduće nije bio dostupan u hrvatskome pravnom

⁴⁹ Direktiva 2014/104/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26. studenoga 2014. o određenim pravilima kojima se uređuju postupci za naknadu štete prema nacionalnom pravu za kršenje odredaba prava tržišnog natjecanja država članica i Europske unije, SL L 349, 5. 12. 2014.

⁵⁰ Direktiva Vijeća 2003/8/EZ od 27. siječnja 2003. o unapređenju pristupa pravosuđu u prekograničnim sporovima utvrđivanjem minimalnih zajedničkih pravila o pravnoj pomoći u takvim sporovima, SL L 26/41, 31. 1. 2003.

⁵¹ Direktiva 2008/52/EC Europskog parlamenta i Vijeća o određenim aspektima mirenja u građanskim i trgovačkim sporovima, SL L 136, 24. 5. 2008.

⁵² Prijedlog Direktive Europskog parlamenta i Vijeća o udružnim tužbama za zaštitu kolektivnih interesa potrošača i stavljanju izvan snage Direktive 2009/22/EZ Prijedlog direktive Europskog parlamenta i Vijeća o udružnim tužbama za zaštitu kolektivnih interesa potrošača i stavljanju izvan snage Direktive 2009/22/EZ, COM/2018/184 final - 2018/0089 (COD).

⁵³ *Mañko* 2015, 1.

⁵⁴ Naime, polazi se od ideje da postupovno (privatno) pravo (građanski postupak) omogućuje realizaciju prava i obveza koje jamči materijalno pravo te je u tom smislu građanski postupak ključni element bilo kojega sustava privatnoga prava. *Schwartz* 2000, 136.

⁵⁵ Direktiva 98/27/EZ Europskog parlamenta i Vijeća o sudskim nalogima za zaštitu interesa potrošača, SL L 166 od 11. 6. 1998.

⁵⁶ Direktiva 2009/22/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 23. travnja 2009. o sudskim nalogima za zaštitu interesa potrošača, SL L 110/30 od 1. 5. 2009.

sustavu. Najveća je novina u odnosu na primjenu „tradicionalnih“ postupovnih pravila u hrvatskom uređenju kolektivne pravne zaštite proširenje subjektivnih granica pravomoćnosti presude, koja osim prema strankama postupka (udruzi ili drugoj osobi, tijelu ili organizaciji ovlaštenoj na pokretanje postupka kao tužitelju te tuženiku) djeluje i prema pripadnicima skupine na način da se u naknadnome individualnom postupku (radi naknade štete) mogu pozvati na tu presudu (arg. *ex* 117., st. 1. Zakona o zaštiti potrošača⁵⁷; čl. 502.c ZPP-a). Premda su u pravnoj teoriji sugerirane i neke druge prilagodbe pravila redovnoga parničnog postupka kako bi se postigla potpuna operacionalizacija postupaka kolektivne pravne zaštite, to za sada nije učinjeno.⁵⁸ Za usporedbu, neke su države članice (poput Belgije) prihvatile nužnost odstupanja od primjene tradicionalnih postupovnih pravila pri uređenju postupaka kolektivne pravne zaštite u nacionalnome pravnom sustavu.⁵⁹

Implementacija Direktive o ARPS-u kao instrumenta minimalne harmonizacije u hrvatskome je pravnom sustavu rezultirala donošenjem Zakona o alternativnom rješavanju potrošačkih sporova⁶⁰ (dalje u tekstu: Zakon o ARPS-u). Budući da su određeni mehanizmi koji su činili sustav izvansudskog rješavanja potrošačkih sporova u RH postojali otprije, ali nisu bili osobito razvijeni, može se reći da je donošenjem Zakona o ARPS-u također prvi put trebalo biti usustavljeno rješavanje potrošačkih sporova izvan suda.⁶¹ Nažalost, dijelu novouvedenih rješenja moguće je uputiti određenu kritiku, a neka su od njih čak i u neskladu s Direktivom o ARPS-u.^{62, 63} Iz toga je vidljivo da integriranje harmonizacijskih „implantata“ nepoznatih u nacionalnome postupovnom pravu može biti izazov te traži pomno balansiranje u odnosu na postojeće postupovne mehanizme, prilagođene načinu na koji pravozaštitni sustav pojedine države članice funkcionira.⁶⁴ U tom smislu čini se da u

⁵⁷ Zakon o zaštiti potrošača, NN, br. 41/14.

⁵⁸ Poretti 2014, 599–625.

⁵⁹ Krans 2015, 579.

⁶⁰ Zakon o alternativnom rješavanju potrošačkih sporova, NN, br. 121/16.

⁶¹ Uzelac 2018, 145. O dostupnim mehanizmima ARPS-a u RH vidi više Mišćenić; Butorac Malnar 2017, 105–107.

⁶² Premda jedan od recentnijih instrumenata – Direktiva o ARPS-u kao instrument koji ne predviđa maksimalnu harmonizaciju svojim pristupom nije usklađena s idejom EK-a da s obzirom na „unaprjeđenje unutrašnjeg tržišta i zaštite potrošača zakonodavstvo ne bi trebalo, u okviru svoga područja primjene, ostavljati prostora za donošenje pravila na nacionalnoj razini“. *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the Economic and the Social Committee and the Committee of the Regions, EU Consumer Policy Strategy 2007-2013, Empowering consumers, enhancing their welfare, effectively protecting them, COM (2007) 99 final.*

⁶³ Poretti 2018, 543–549.

⁶⁴ Tako specifično u odnosu na razvoj ARPS-a Uzelac: U suprotnome ti ciljevi mogu ostati na razini puke proklamacije. Štoviše, ako novi sustav ARPS-a koji bude uspostavljen na „deficitarnom području“ poput hrvatskoga ne zadovolji navedene ciljeve, on može djelovati i kontraproduktivno. Naime, neadekvatna tijela mogu popuniti institucionalni vakuum na način koji fiksira aktualnu nezadovoljavajuću sliku, onemogućuje daljnje inicijative odozdo te paralizira čak i daljnji *grass roots* razvoj.

pojednim situacijama upravo pogrešna ili neuspješna implementacija može ugroziti ili posve onemogućiti adekvatnu primjenu takvih mehanizama u nacionalnom sustavu, odnosno urušiti ostvarenje ciljeva radi čije su realizacije implementirani. No, to ne začuđuje ako se uzme da se u samome oblikovanju nacionalnih rješenja kojima se implementacija obavlja polazi od nacionalnih tradicija, iskustva i shvaćanja uloge i svrhe pojedinih pravozaštitnih mehanizama.⁶⁵ U kontekstu kritike iznesene u sličnu tonu pravna je teorija ipak upozorila i na primjere uspješne implementacije.⁶⁶ Tako su rješenja određena Direktivom o mirenju, premda predviđena za rješavanje sporova s prekograničnim obilježjem, prema slovenskom pravu Zakonom o mirenju iz 2008. godine (dalje u tekstu: ZM RS) te hrvatskom Zakonu o mirenju iz 2011. godine (dalje u tekstu: ZM RH) proširena i na rješavanje nacionalnih sporova. No, i njihova je primjena u praksi u kontekstu otvaranja pravnog sustava prema mogućnostima izvansudskog rješavanja sporova donijela tek skromne rezultate.⁶⁷

Utjecaj direktiva iz područja zaštite potrošača na nacionalni građanski postupak osjetan je i u interpretaciji pojedinih njihovih aspekata u judikaturi Suda EU-a, kao što je to slučaj s *ex officio* obvezom primjene prava EU-a od nacionalnih sudova na području zaštite prava potrošača.

Za primjer ovdje možemo uzeti tumačenje odredaba čl. 6., st. 1. i čl. 7. Direktive 93/13 u predmetu *Invitel*.⁶⁸ U tom je predmetu Sud EU-a zauzeo stav da, ako je standardna ugovorna odredba proglašena nepoštenom, nacionalni su sudovi dužni – po službenoj dužnosti i čak u odnosu na buduće slučajeve – poduzeti potrebne korake kako bi osigurali da potrošači koji su sklopili ugovor s trgovcem na kojega se primjenjuju opći uvjeti poslovanja ne budu vezani tom ugovornom odredbom.⁶⁹ Specifičnost judikature Suda EU-a u vezi s interpretacijom Direktive 93/13, dakle,

Sveukupno, izazovi su pred novim sustavom znatni jer on, ako nije dovoljno promišljen i primjereno realiziran, može dovesti i do daljnjeg obeshrabenja potrošača u ostvarivanju zaštite svojih prava, što umjesto poboljšanja u pristupu mehanizmima ostvarenja individualnih prava (*access to justice*) može dovesti i do stagnacije, pa i regresije u dužem razdoblju. *Uzelac* 2018, 149.

⁶⁵ Tako je istraživanje provedeno u državama članicama pokazalo da se slika dostupnih metoda i stupnja razvijenosti ARPS-a prilično razlikuje. U državama članicama tijela koja su nadležna provoditi ARPS postoje više od 40 godina te su cijenjena i dobro poznata. To se najprije odnosi na nordijske zemlje, Nizozemsku i neke dijelove UK-a i Irske. Dijelom je tako u Španjolskoj i Portugalu, gdje je potrošačka arbitraža već dugo prisutna te prilično poznata, no to možda ne bi bio slučaj da su dostupni suvremeniji mehanizmi. U drugim državama izvansudsko rješavanje sporova, pa tako i ARPS, relativno su nove pojave, osobito diljem središnje i južne Europe, zbog čega su razina njihove operativnosti i saznanja o njihovoj dostupnosti niske. Između tih krajnosti nalaze se sustavi u kojima su mehanizmi ARPS-a razmjerno novi, no prilično dojmivi, kao što je to u Njemačkoj i Italiji. *European Commission* 2017, 283–285.

⁶⁶ Tako *Galič* 2016, 134.

⁶⁷ Tako *Uzelac* 2018, 147.

⁶⁸ C-472/10 *Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság protiv Invitel Távközlési Zrt*, ECLI:EU:C:2012:242.

⁶⁹ Usporedi *Maňko* 2015, 16.

leži u okolnosti da, u namjeri da osigura potporu ostvarenju harmoniziranih prava zajamčenih potrošačima, Sud EU-a zapravo je proizveo potpuno neočekivan učinak svojevrsne „hibridizacije“ postupovnih sredstava te zahtjeva u vezi s postupanjem nacionalnih sudova. Naime, način na koji će se pravila o „neobvezujućoj naravi nepoštenih odredaba ugovora za potrošače“ (arg. *ex* čl. 6., st. 1. Direktive 93/13) te „primjerenih i djelotvornih sredstava za sprečavanje stalnog korištenja nepoštenih odredaba u ugovorima koji prodavatelji robe i pružatelji usluga sklapaju s potrošačima“ (arg. *ex* čl. 7., st. 1. Direktive 93/13) implementirati u nacionalne sustave ostavljen je državama članicama. U tom smislu, pravilima Direktive 93/13 nisu izravno predviđena materijalnopravna sredstva ni procesni instrumenti kojima će se navedena pravila ostvarivati, što načelno ostavlja prostor državama članicama urediti ih u skladu s nacionalnim postupovnim pravom. No, interpretirajući Direktivu 93/13, Sud EU-a postavlja u odnosu na postupanje nacionalnih sudova sasvim konkretan zahtjev *ex officio* preispitivanja odredaba ugovora kako bi se u slučaju utvrđenja njihove nepoštenosti ostvarila pravozaštitna svrha odredbe o „neobvezujućoj naravi nepoštenih odredaba ugovora za potrošača“, što u skladu s pravilima nacionalnoga parničnog postupka država članica sudovi ne bi nužno bili ovlašteni činiti. Pritom se u prvim odlukama iz korpusa zahtjeva za prethodnu odluku u vezi s tumačenjem Direktive 93/13, poput predmeta *Océano*⁷⁰, *ex officio* preispitivanje nepoštenosti ugovorne odredbe odnosilo na stadij redovitoga parničnog postupka iz kojega proizlazi tražbina, dok se postupno taj zahtjev proširio i na stadij ovršnoga postupka ako sud to nije mogao u ranijim stadijima postupka.⁷¹ Inzistiranjem na postojanju „primjerenih i djelotvornih sredstava za sprečavanje stalnog korištenja nepoštenih odredaba u ugovorima koji prodavatelji robe i pružatelji usluga sklapaju s potrošačima“ (arg. *ex* čl. 7., st. 1. Direktive 93/13) u svojoj judikaturi, Sud EU-a čak je u nekoliko predmeta intervenirao u nacionalno postupovno pravo, i to na način da je tražio uspostavljanje privremenih mjera koje nisu bile imanentne nacionalnom postupku kako bi se stvorili uvjeti za zaštitu prava potrošača zajamčenu pravom EU-a. To je potaknulo raspravu o ulozi sudova u kreiranju prava te ovlastima Suda EU-a da oblikuje „nova“ pravozaštitna sredstva.⁷² Tako, premda s obzirom na usmjerenost na ostvarenje *effet utile* Direktive 93/13 Sud EU-a u svojim odlukama ne čini razliku između materijalnopravnih sredstava i postupovnih instrumenata kojima se zaštita

⁷⁰ Spojeni predmeti C-240/98 i C-244/98, *Océano Grupo Editorial SA protiv Roció Murciano Quintero* (C-240/98) i *Salvat Editores SA protiv José M. Sánchez Alcón Prades* (C-241/98), *José Luis Copano Badillo* (C-242/98), *Mohammed Berroane* (C-243/98) i *Emilio Viñas Feliú* (C-244/98), ECLI:EU:C:2000:346.

⁷¹ Predmet C-415/11 *Mohamed Aziz protiv Caixa d'Estalvis de Catalunya, Tarragona i Manresa (Catalunya-caixa)*, ECLI:EU:C:2013:164; predmet C-473/00, *Cofidis SA protiv Jean-Louis Fredout*, ECLI:EU:C:2002:705; predmet C-243/08, *Pannon CSM Zrt. protiv Erzsébet Sustikné Györfi*, ECLI:EU:C:2009:350; predmet C-76/10, *Pohotovosts.r.o. protiv Iveta Korčkovská*, ECLI:EU:C:2010:685; predmet C-618/10, *Banco Español de Crédito SA protiv Joaquín Calderón Camino*, ECLI:EU:C:2012:349; predmet C-472/11, *Banif Plus Bank Zrt protiv Csaba Csipai i Viktória Csipai*, ECLI:EU:C:2013:88. Više o tome Poretti 2015, 171–185.

⁷² *Van Duin* 2017, 8.

potrošača treba ostvariti, učinci su na nacionalni sudski postupak evidentni.⁷³ Ovdje se otvara pitanje je li i u kojoj mjeri takvo zadiranje u autonomiju država članica u postupovnom pravu opravdano ako je učinjeno u namjeri da se osigura specifična zaštita prava potrošača. Takav pristup Suda EU-a naišao je na razjedinjene stavove u pravnoj teoriji, od podupirućih do kritizirajućih, koji mu najviše zamjeraju invanzivnost te orijentiranost isključivo na krajnji cilj zaštite potrošača^{74, 75} Inspirirani tom problematikom, *Trstenjak* i *Beysen* još su 2011. godine otvorili niz pitanja na koja do danas nije jednoznačno odgovoreno. Među najvažnijima je pitanje koliko daleko sežu pozitivne obveze nacionalnih sudova u pružanju postupovne zaštite potrošačima te u kolikoj se one mjeri kreću u granicama vrste odnosno prirode spora u povodu kojega je postupak pokrenut te postavljenoga tužbenog zahtjeva. Na to pitanje, kako su i sami zaključili, nije moguće pronaći odgovor ni na razini pojedinih država članica, a ni na razini EU-a.⁷⁶

2.2. Inovacije u građanskom postupku

Sljedeće područje razvija se usporedno s onim koje je prethodno analizirano te na određen način možemo reći da ujedno facilitira njegov razvoj. Riječ je o inovacijama u građanskom postupku koje se uvode komplementarno mjerama iz područja pravosudne suradnje u građanskim stvarima poput e-pravosuđa, e-pravosudne mreže te korištenja metodama komunikacijskih tehnologija u vođenju postupka. Međutim, ne može se očekivati da će one donijeti podjednaku razinu funkcionalizacije u provođenju građanskih sporova s prekograničnim obilježjem u svim državama članicama. Naime, treba imati u vidu da se polazišta odnosno prethodna razina primjene inovacija, poput korištenja metodama komunikacijskih tehnologija, razlikuju među državama članicama. Tako je, primjerice, u nordijskim državama (Danska, Švedska i Norveška) prije gotovo cijeloga desetljeća provedena reforma načina razmjene pismena, odnosno općenito komunikacije među sudionicima postupka, koja se u cijelosti oslanja na primjenu sredstava komunikacijskih tehnologija.⁷⁷ Za usporedbu, u RH je do sada primjena sredstava komunikacijskih tehnologija bila predviđena isključivo u nacionalnim postupcima na trgovačkom sudu, i to na način da je strankama bilo dostupno podnošenje podnesaka u elektroničkom obliku te mogućnost da im se dostava obavi u elektroničkom obliku ako se s time suglase (arg. *ex* čl. 492.a – 495. ZPP-a). Premda provođenje postupaka za rješavanje sporova s prekograničnim obilježjem u režimu uredaba o unificiranim

⁷³ *Ibid.*, 5.

⁷⁴ *Ibid.*

⁷⁵ Ta je rasprava preuzeta iz rada *Poretti* 2018, 559–560.

⁷⁶ *Trstenjak; Beysen* 2011, 122.

⁷⁷ *Petersen* 2014, 23.

europskim građanskim postupcima također zahtijeva korištenje komunikacijskim tehnologijama, hrvatski pravni sustav još tim zahtjevima nije udovoljio. Štoviše, pri očitovanju o Prijedlogu Uredbe Europskog parlamenta i Vijeća o izmjeni Uredbe (EZ) br. 861/2007 Europskog parlamenta i Vijeća o uvođenju europskog postupka za sporove male vrijednosti⁷⁸ RH izrazila je sumnju što se tiče mogućnosti osiguravanja primjene komunikacijskih tehnologija u mjeri i onako kako je to predviđeno tim Prijedlogom.⁷⁹ Uspostavljanje učinkovita sustava izvansudskog rješavanja potrošačkih sporova (premda još nerealizirano) također postavlja određene zahtjeve u smjeru uključivanja mogućnosti korištenja komunikacijskim tehnologijama u hrvatski pravni sustav. *Uzelac* tako smatra da bi odabrana tijela za ARPS trebala znatno prilagoditi i ažurirati postojeće načine komunikacije sa strankama i općom javnošću. Drži da bi bilo optimalno kada bi svako od tijela za ARPS uspostavilo svoj interni ICMS (sustav integralnoga elektroničkog upravljanja predmetima) koji bi preko mrežnog sučelja omogućavao komunikaciju sa strankama i njihov trajni uvid u predmete, tako i informiranje opće i stručne javnosti o radu i praksi tijela za ARPS.⁸⁰ Određeni koraci u smjeru uvođenja opće dostupnosti komunikacijskih tehnologija pri vođenju postupaka u RH ipak su poduzeti krajem 2017. godine odnosno početkom 2018. godine pilot-projektom e-Komunikacija Ministarstva pravosuđa koji je počeo provedbu na bjelovarskome Trgovačkom sudu. Planirano je omogućiti elektroničku komunikaciju između sudova i ostalih sudionika sudskih postupaka (odvjetnika, javnih bilježnika i dr.)⁸¹, i to najprije na ostalim trgovačkim sudovima⁸², a naknadno i na ostalim općinskim te županijskim sudovima.⁸³

⁷⁸ Prijedlog Uredbe Europskog parlamenta i Vijeća o izmjeni Uredbe (EZ) br. 861/2007 Europskog parlamenta i Vijeća o uvođenju europskog postupka za sporove male vrijednosti i Uredbe (EZ) br. 1896/2006 Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2006. o uvođenju postupka za europski platni nalog, KOM (2013) 794 kon.

⁷⁹ *Poretti* 2016, 102.

⁸⁰ *Uzelac* 2018, 162.

⁸¹ Iako je riječ o tek parcijalnom projektu koji trenutačno obuhvaća samo bjelovarski Trgovački sud, takav je smjer razvoja i u Hrvatskoj neizbježan u svim sferama sudskog postupka. Treba konstatirati da u tom smislu jako kasnimo jer je ispred nas već i mnogo poslijejugoslavenskih država, uključujući i Bosnu i Hercegovinu te Sloveniju, koje već više godina imaju kvalitetne sustave e-komunikacije i stalno ih razrađuju. Razvojem elektroničke komunikacije omogućit će se da filtriranje predmeta sporne i nesporne naravi te proizvodnja ovršnih naslova budu čak i bez posebnih procedura brzi, jednostavni i jeftini. *Uzelac* 2017, 13.

⁸² S tom je svrhom donesen Pravilnik o elektroničkoj komunikaciji u postupcima na trgovačkim sudovima (NN, br. 12/18), stupio je na snagu 15. veljače 2018., primjenjuje se u odnosu na stranke na trgovačkom sudu od 1. siječnja 2019.

⁸³ Očekuje se da će uspostava elektroničke komunikacije između sudova i ostalih sudionika sudskih postupaka znatno ubrzati rad sudova, doprinijeti uštedi na troškovima postupka (ušteda na papiru, kuvertama, tonerima, troškovima dostave, broju sudskih službenika, manji prostor potreban za arhiviranje sudskih spisa), osigurat će urednu i brzu dostavu sudskih pismena, olakšat će rad sudskih službenika, rad sudova učiniti transparentnijim, omogućiti eliminaciju papira iz sudskih postupaka i potpuni elektronički sudski spis te elektroničku sudsku arhivu. Više o tome vidi na Pilot-projektu

3. IZVANSUDSKO (ALTERNATIVNO) RJEŠAVANJE SPOROVA

Posljednje područje tek je uvjetno moguće razdvojiti od prethodnih dvaju s obzirom na to da se odnosi na metode alternativnog rješavanja sporova koje se u velikoj mjeri promiču unutar instrumenata EU-a koje odražavaju harmonizacijske napore EU-a (mirenje u građanskim i trgovačkim sporovima, ARPS u području zaštite potrošača). S obzirom na to da su mehanizmi izvansudskog rješavanja sporova već spomenuti u razmatranju mjera harmonizacije koje se provode implementacijom direktiva, ovdje ćemo se tek kratko osvrnuti na očekivani kao i postignuti učinak koji su imali na način rješavanja građanskih sporova u državama članicama. Pri tome, poslužit ćemo se rezultatima recentnih istraživanja primjene mehanizama ARPS-a ustrojenih prema Direktivi o ARPS-u na razini EU-a, ali i u RH.⁸⁴ Tako na razini EU-a, u odnosu na znatno razvijeniji i koherentniji sustav rješavanja sporova u redovnome parničnom postupku, mehanizmi ARPS-a još su nedovoljno razvijeni i teže razumljivi unatoč implementaciji Direktive o ARPS-u. U tom se smislu teško argumentira njihova prednost u brzu, jednostavnijem i dostupnijem rješavanju sporova u odnosu na postupak na sudu.⁸⁵ Uzima se tako da tek uvođenje ujednačenih mreža tijela za ARPS u državama članicama te jačanje njihovih stručnih kompetencija u rješavanju sporova prema specifičnim sektorijalnim propisima može dovesti do propisivanja obvezna provođenja ARPS-a. Bez propisivanja takve obveze ARPS se nikada neće približiti u primjenjivosti „redovnim“ metodama rješavanja sporova. Nadalje, ne može se smatrati učinkovitim mehanizam za vođenje postupka koji ne rezultira obvezujućom odlukom za stranke. Ipak, dok je obvezujući učinak imanentan sudskoj odluci iza koje stoji državni autoritet, ARPS bi trebala odlikovati veća razina dobrovoljnosti i neformalnosti. Stoga se na temelju provedenih istraživanja sugerira uvođenje ombudsmana za potrošače kao svojevrsna „međurješenja“ odnosno kao tijela koje bi bilo nadležno za provođenje postupaka ARPS-a te istodobno upućivanja određenih sporova pokrenutih mehanizmima ARPS-a na sud, ako se za to uoči potreba.⁸⁶ U kontekstu hrvatskoga pravnog sustava istraživanja također pokazuju zaključak da su izostale očekivane i željene promjene u rješavanju potrošačkih sporova implementacijom izvansudskih mehanizama u skladu s Direktivom o ARPS-u odnosno ZARPS-u. Da su u izradi implementacijskog zakonodavstva razmotrena i prihvaćena barem neka od rješenja za koja se zalažu pojedini autori, ona bi zasigurno utjecala na praksu rješavanja potrošačkih sporova s prekograničnim

e-Komunikacija i Sporazum o sufinanciranju radova za izgradnju poslovne zgrade za potrebe smještaja pravosudnih tijela, objavljeno 15. prosinca 2017. godine na stranicama Ministarstva pravosuđa, <https://pravosudje.gov.hr/vijesti/pilot-projekt-e-komunikacija-i-sporazum-o-sufinanciranju-radova-za-izgradnju-poslove-zgrade-za-potrebe-smjestaja-pravosudnih-tijela/18130>.

⁸⁴ *Europska komisija* 2017, 307; *Davies* 2016, 36.

⁸⁵ *Davies* 2016, 55–56.

⁸⁶ *Europska komisija* 2017, 309–310.

obilježjem, ali bi podjednako imala potencijala potaknuti (pre)oblikovanje načina rješavanja nacionalnih potrošačkih sporova dostupnim mehanizmima izvansudskog rješavanja sporova. Među nekima od važnijih obilježja mehanizama ARPS-a bilo bi uvođenje specijaliziranih tijela za provođenje izvansudskog rješavanja sporova u pojedinačnim sektorima, obveznost korištenja ARPS-om, uspostavljanje hibridnih i asimetričnih tehnika rješavanja sporova, transparentnost u načinu provođenja postupka/pri donošenju odluke ili sklapanju nagodbe.⁸⁷

4. EUROPEIZACIJA U KONTEKSTU HRVATSKOGA GRAĐANSKOG PROCESNOG PRAVA

Preneseno na hrvatski građanski parnični postupak, niz je mjesta na kojima je moguće uočiti rastući utjecaj postulata prava EU-a. Naime, kod unificiranih europskih parničnih postupaka veće izrecitala vidljivo da, premda je njihovo područje primjene ograničeno na prekogranične sporove, intencija je EU-zakonodavca dugoročno ujednačiti standarde postupanja u nacionalnim postupcima s onima sadržanima u uredbama.⁸⁸ Tako za razliku od prijašnjih uredbi koje predviđaju primjenu isključivo u prekograničnim sporovima kao svojevrsnu „alternativu“ nacionalnim postupcima, Uredba 805/2004 mnogo ambicioznije i izravnije navodi da je njezina svrha, između ostalog, poticaj u smjeru prilagodbe minimalnim postupovnim normama.⁸⁹ S jedne strane, njihova primjena u okviru prekograničnih sporova na nacionalnim sudovima motivirala je pravne teoretičare da pokušaju razmotriti mogućnost uvođenja nekih od obilježja tih postupaka u nacionalne postupke (kao što je vidljivo iz provedene analize vezano uz sporove male vrijednosti). S druge strane, Sud EU-a, preispitujući u predmetima *Zulfikarpašić*⁹⁰ i *Pula parking*⁹¹ način na koji je organiziran postupak u kojemu se donosi odluka u prekograničnom sporu, a treba se izvršiti u drugoj državi članici, našao je da se javni bilježnici kojima je provođenje postupka povjereno ne mogu smatrati „sudom“ u smislu Uredbe 805/2004, odnosno Uredbe (EU) br. 1215/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2012. o nadležnosti te priznanju i ovrsi odluka u građanskim i trgovačkim stvarima⁹² (dalje u tekstu: Uredba *Brisel I bis*) te da postupak u kojemu se odluka donosi ne posjeduje obilježja kontradiktorna postupka, pa time ni potrebne kvalitete odluke koju je moguće izvršiti u sustavu tih dvaju instrumenata. U tom smislu, način na koji je do sada u RH postupao javni

⁸⁷ *Uzelac* 2018, 156–162; *Poretti* 2018, 547–548.

⁸⁸ Recital (7) Preambule 861/2007.

⁸⁹ Recital (19) Preambule Uredbe 805/2004.

⁹⁰ Predmet C-484/15 *Ibrica Zulfikarpašić protiv Slavena Gajera*, ECLI:EU:C:2017:199.

⁹¹ Predmet C- 551/15 *Pula parking d. o. o. protiv Svena Klause Tederahna*, ECLI:EU:C:2017:193.

⁹² Uredba (EU) br. 1215/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2012. o nadležnosti te priznanju i ovrsi odluka u građanskim i trgovačkim stvarima, Službeni list Europske unije, 2012., br. L 351.

bilježnik u donošenju rješenja o ovrsi na temelju vjerodostojne isprave, a kako bi se takva odluka mogla priznati i izvršiti u drugoj državi članici u režimu tih uredaba, potrebno je izmijeniti. To je rezultiralo prijedlogom nova rješenja u vezi s načinom provođenja postupka ovrhe na temelju vjerodostojne isprave u RH, neovisno o tome je li riječ o tražbini koja se treba prisilno ostvariti u RH ili u drugoj državi članici. Tako će za ovršni postupak na temelju vjerodostojne isprave nadležno tijelo biti sud (sudska kontrola), dok će javni bilježnici biti povjerenici suda (kojima se spisi dodjeljuju automatskom podjelom). Javni bilježnik na temelju prijedloga najprije donosi zaključak kojim poziva ovršenika da u roku od 15 dana ispuni svoju obvezu ili je ospori. Ako ovršenik obvezu ne ospori, javni bilježnik izradit će nacrt odluke za sudca te ga dostaviti elektroničkim putem (u strojno čitljivu obliku), a ovršeniku je ostavljeno pravo na žalbu protiv rješenja o ovrsi. Sud donosi i izdaje rješenje o ovrsi na novčanoj tražbini ovršenika (arg. ex čl. 40. – 46. Nacrta prijedloga Ovršnog zakona⁹³). Očekuje se da bi se tim novinama uspostavio sustav koji je djelotvoran, jeftin, centraliziran i digitalan, kakav već postoji u Sloveniji i Austriji.⁹⁴

Za razliku od hrvatskog zakonodavca, koji je na noveliranje ovršnog sustava bio izravno uvjetovan judikaturom Suda EU-a, u slovenskom je sustavu, primjerice, prilagodba izvršena sudskom praksom već početkom primjene Uredbe 805/2004, ali podjednako i za domaće i za sporove s prekograničnim obilježjem. Tako je u skladu sa zahtjevom adekvatna obavještavanja tuženika izmijenjen podnesak koji mu se upućuje uz prijedlog kojim je postupak pokrenut, na način da uključuje dodatne informacije (upute o mogućnostima aktivna sudjelovanja u postupku).⁹⁵

Obveza usklađivanja s judikaturom Suda EU-a, a vezano uz primjenu Uredbe o dostavi isprava pretpostavlja ukidanje odredbe čl. 146. ZPP-a o obvezi imenovanja zastupnika za primanje pismena za osobe u inozemstvu.⁹⁶ Međutim, takva intervencija u nacionalnome postupovnom zakonu (za sada) nije učinjena. Istodobno, odredba čl. 82., st. 1. Zakona o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u određenim odnosima⁹⁷ (dalje u tekstu: ZRSZ) kojom je bilo predviđeno osiguranje troškova postupka, tzv. aktorska kaucija (*cautio judicatum solvi*)⁹⁸ usklađena je sa zahtjevom Suda EU-a da se u nacionalnim propisima uklone odredbe koje imaju

⁹³ Nacrt prijedloga Ovršnog zakona o kojemu je javna rasprava otvorena do 28. veljače 2019. godine, dostupan na stranicama Ministarstva pravosuđa, e-Savjetovanja, <https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/MainScreen?entityId=9961>.

⁹⁴ *Uzelac* 2017, 12.

⁹⁵ *Galič* 2016, 136.

⁹⁶ Predmet C-325/11 *Krystyna Alder and Ewald protiv Sabine Orłowska i Czesława Orłowskoga*.

⁹⁷ Zakon o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u određenim odnosima, NN, br. 55/91, 88/01.

⁹⁸ U skladu s odredbom čl. 82., st. 1. ZRSZ-a kad strani državljanin ili osoba bez državljanstva koja nema prebivalište u RH pokreće postupak na sudu RH dužan je tuženiku na njegov zahtjev osigurati troškove postupka.

diskriminatorni učinak prema državljanima drugih država članica kao tužiteljima.⁹⁹ Tako je odredbom čl. 61., st. 1. Zakona o međunarodnom privatnom pravu¹⁰⁰ (dalje u tekstu: ZMPP) koji je stupio na snagu 29. siječnja 2019. godine predviđeno da se od obveze polaganja aktorske kaucije kao tužitelji izuzimaju državljani EU-a podjednako kao i hrvatski državljani.

Usklađivanje s judikaturom Suda EU-a, dakle, može imati dvije vrste učinka na nacionalni građanski postupak država članica – izravni i neizravni. Izravni se sastoji u preoblikovanju postojećega nacionalnog legislativnog okvira na području postupovnog prava, kako je to vidljivo iz primjera o ukidanju aktorske kaucije za državljane EU-a. Neizravni se pak očituje promjenom u načinu interpretacije i primjene nacionalnoga postupovnoga pravila, odnosno usklađivanja u primjeni s tumačenjem koje je dao Sud EU-a, a bez formalne promjene nacionalnoga zakonodavstva.¹⁰¹ U potonjem je smjeru od 2015. godine nadalje izvršena promjena, odnosno usklađivanje načina postupanja sudova u RH s judikaturom Suda EU-a, a bez prethodne intervencije u tekst Zakona. Tako, neovisno o tome što odredba čl. 146. ZPP-a i dalje predviđa obvezu imenovanja zastupnika za primanje pismena za osobe u inozemstvu, sudovi tu odredbu u sporovima s prekograničnim obilježjem ne primjenjuju.¹⁰²

Primjena instrumenata pravosudne suradnje u građanskim stvarima (uredaba) u sustavima država članica u novije vrijeme gotovo kao pravilo podrazumijeva ukidanje delibacijskog postupka odnosno egzekviture premda je inicijalno ono bilo imanentno isključivo trima uredbama o unificiranim građanskim postupcima.¹⁰³ Odluka donesena u državi članici u skladu s režimom neke od uredbi trebala bi se priznati i izvršiti u drugoj državi članici bez potvrde o ovršnosti i ikakve mogućnosti protivljenja njezinu priznanju. Istodobno provedba odnosno izvršenje odluka donesenih u drugim državama članicama podrazumijeva primjenu nacionalnih pravila ovršnog postupka u državi članici u kojoj se odluka ovršava. U pravnim sustavima koji pripadaju kontinentalnoeuropskome pravnom krugu, a među njima osobito u onima s određenim germanskim pravnim nasljeđem, poput RH i Republike Mađarske, upravo je ta okolnost uzrokom određenih „specifičnosti“, po nekima čak i „tenzija“¹⁰⁴ između

⁹⁹ Predmet *Hubbard c/a Hamburger*, Rs. C- 20/92., Slg. 1993., I-3777, kao i *EuZW* 1993., str. 514, te *EWS* 993., str. 289.; Sud EU od 20. ožujka 1997., predmet *Hayes c/a Kronenberger*, Rs. C-323/95., Slg. 1997., I-1711, kao i *NJW* 1998., str. 2127).

¹⁰⁰ Zakon o međunarodnom privatnom pravu, NN, br. 101/17.

¹⁰¹ *Harsagi* 2016, 76.

¹⁰² To je za potrebe istraživanja provedena pri pisanju rada potvrdio određen broj sudaca građanskog i trgovačkog suda.

¹⁰³ Ukidanje egzekviture (*exequatur*) smatra se najvažnijim dosegom Uredbe Brisel I bis. Iz perspektive hrvatske pravne teorije bilo bi moguće govoriti o ukidanju delibacijskog postupka u kojemu se preispituju pretpostavke za priznavanje *res judicata* učinka te ovršnosti strane odluke na području RH. *Vuković; Kunštek* 2005, 419; *Triva; Dika* 2004, 110.

¹⁰⁴ *Harsagi* 2016, 79.

nacionalnih pravila te zahtjeva koji proizlaze iz primjene uredaba kod priznanja i ovrhe odluka donesenih u drugim državama članicama. Kao primjer može poslužiti europski ovršni naslov (dalje u tekstu: EON) koji se izdaje u skladu s Uredbom 805/2004 te koji treba osigurati slobodan protok (odnosno nesmetano priznanje i ovrhu) odluke, sudske nagodbe ili javne isprave o nespornim tražbinama iz područja građanske ili trgovačke stvari za koju je izdan u državama članicama EU-a. Ideja je da se umjesto obraćanja sudu zamoljene države članice radi dobivanja potvrde o ovršnosti tužitelj odnosno vjerovnik izravno obraća tijelu koje provodi ovrhu. No, u hrvatskome pravnom sustavu, a jednako i u mađarskome pravnom sustavu, različito od pravnih sustava nekih država članica, EON nije izjednačen u učinku s rješenjem o ovrši, nego s ovršnom ispravom. Stoga, ovrhu u RH radi ostvarenja nesporne tražbine navedene u EON-u nije moguće izravno provesti isključivo na temelju EON-a. Potrebno je najprije pokrenuti ovršni postupak podnošenjem prijedloga koji je oblikovan prema pravilima hrvatskoga ovršnog postupka uz koji je priložena kopija odluke stranog suda odnosno sudska nagodba ili javna isprava te EON. Nadležno tijelo na temelju podnesenog prijedloga za ovrhu te priložene kopije odluke, nagodne ili javne isprave i EON-a odlučit će o provođenju ovrhe nakon kojega će tijela ovlaštena za provođenje ovrhe pristupiti njezinu izvršenju. Očigledno je da je režim Uredbe 805/2004 ovdje u koliziji s nacionalnim pravilima ovršnog postupka. Ako pođemo od dosljedna provođenja intencije europskog zakonodavca da se s pomoću Uredbe 805/2004 uklone sve barijere izravnu priznanju i izvršenju odluka među državama članicama, a koje se odnose na nesporne tražbine, čini se kako bi bilo potrebno preispitati hrvatsko rješenje prema kojemu konkretnom izvršenju odluke prethodi provođenje ovršnog postupka. Pri tome bi trebalo imati u vidu dvije okolnosti. Prva je okolnost da se ovrha treba provoditi prema nacionalnim pravilima, u vezi s kojima postoji „autonomija“ država članica u njihovu uređenju. U tom smislu, provođenje ovrhe (izvršenja) stranih odluka, s obzirom na međusobne neujednačenosti pravnih sustava, redovito nije bez poteškoća. Točke razilaženja tako su tijela nadležna za provođenje ovrhe, (ne)sudjelovanje sudaca, dostupnost informacija o imovini tuženika, način na koji se plijeni imovina, mogućnost primjene sile te je li trenutak nastupanja ovršnosti vezan uz pravomoćnost odluke i nastupa li tek nakon iscrpljenja prava na žalbu odnosno redovit pravni lijek.¹⁰⁵ Iz toga slijedi da bi tek potpuna harmonizacija nacionalnih pravila o ovrši jamčila posve pojednostavnjeno i olakšano izvršenje stranih odluka u svim državama članicama. Druga je okolnost da bi pak eventualna prilagodba dosljednoj primjeni režima Uredbe 805/2004 dovela do postojanja „dvotračnog sustava ovršnog postupka“, ovisno o tome pokreće li se na temelju odluka, sudskih nagodaba ili javnih isprava sastavljenih u „nacionalnom“ ili sporu s prekograničnim obilježjem.

¹⁰⁵ *Kruger* 2016, 16–17.

Od zahtjeva koje na sudove država članica ukidanjem egzekvatur postavlja Uredba Brisel I *bis* (preinačena) prigodom priznanja i ovrhe odluke donesene ili sudske nagodbe sklopljene na sudu države članice jedan je osobito interesantan. Tako je među odredbama poglavlja o priznanju i izvršenju odredbom čl. 54. Uredbe Brisel I *bis* predviđeno da ako sudska odluka sadržava mjeru ili nalog koji nisu poznati u pravu zamoljene države članice, ta mjera ili nalog u najvećoj će mogućoj mjeri biti prilagođeni mjeri ili nalogu koji su poznati u pravu te države članice, a koji imaju jednakovrijedne učinke i koji ispunjavaju slične ciljeve i interese. Takva prilagodba ne proizvodi učinke koji prelaze one koji su predviđeni pravom države članice podrijetla. Naime, ideja je bila da se odredba čl. 54. Uredbe Brisel I *bis* primjenjuje samo u (iznimnim) slučajevima u kojima je bilo planirano da se egzekvatura zadrži pa se u tom smislu njezina primjena nije činila problematičnom.¹⁰⁶ Naime, dvostruka uloga egzekvatur, najprije da ovlasti tijela nadležna za ovrhu da postupaju, a potom da razjasni na koji način ta tijela trebaju postupati, omogućila bi da sud još tijekom postupka egzekvatur primijeni odredbu čl. 54. Uredbe Brisel I *bis* te za vlastiti pravni sustav nepoznatu mjeru ili nalog koji sadržava odluka koja se treba priznati i izvršiti prilagodi odnosno „prevede“ najbližom mjerom ili nalogom vlastitoga pravnog sustava. Međutim, „potpunim“ ukidanjem egzekvatur otvoreno je pitanje načina na koji će se primjenjivati odredba čl. 54. Uredbe Brisel I *bis* u hrvatskome pravnom sustavu. U inozemnoj pravnoj literaturi razmatranje toga pitanja ponukalo je čak pojedine autore na zaključak o potencijalnim prednostima zadržavanja egzekvatur.¹⁰⁷ U odnosu na hrvatski pravni sustav najprije treba imati u vidu da je ukidanjem egzekvatur uklonjena i potreba izdavanja potvrde o ovršnosti. Time je došlo do nove postupovne situacije u kojoj osoba koja je ovlaštenik na pokretanje i provođenje ovršnog postupka na temelju sudske odluke donesene u drugoj državi članici izravno pristupa tijelima nadležnima za određivanje i provedbu ovrhe u RH. Iz pozicije hrvatskoga ovršnog sudca, naviknuta na postupanje lišeno tradicionalnih obilježja spornoga postupka, odnosno na provođenje formalna, pisanog postupka, obveza prilagodbe za nacionalni sustav nepoznate mjere ili naloga na najbližu nacionalnu mjeru ili nalog zasigurno će činiti određeno opterećenje.¹⁰⁸ Izazov će tako biti priroda mjere ili naloga koji traži prilagodbu jer, premda se može činiti da će redovito biti riječ o onima nenovčane naravi, podjednako izazov mogu biti i mjere izražene novčanim sredstvima. Također, izostanak provedbene odredbe ostavlja otvorenim pitanje je li sudac dužan provesti prilagodbu mjere odnosno nagodbe

¹⁰⁶ Dickinson; Lein 2015, 505.

¹⁰⁷ Shvaćanje izraženo u *Stellungnahme des Bundesministeriums der Justiz (Deutschland) zum Grünbuch Überprüfung der Verordnung (EG) Nr. 44/2001 des Rates über die gerichtliche Zuständigkeit und die Anerkennung und Vollstreckung von Entscheidungen in Zivil- und Handelssachen*, available at <http://ec.europa.eu/justice/news/consulting_public/0002/contributions/ms_governments/germany_de.pdf>, p. 3. Schramm 2013/2014, 148.

¹⁰⁸ Dika 2007, 8–52.

ex officio ili na zahtjev stranaka. U potonjem slučaju nije jasno bi li, primjerice, ovrhovoditelj bio dužan zahtijevati prilagodbu već pri podnošenju zahtjeva ili bi to mogao i naknadno učiniti. Dok bi ovlaštenje ovrhovoditelja da traži prilagodbu mjere ili naloga bilo nesporno, potrebno je ispitati bi li preduvjeti za to postojali i na strani ovršenika. Iz tumačenja odredbe čl. 54. Uredbe Brisel I *bis* ne proizlaze nikakva ograničenja. Priroda hrvatskoga ovršnog postupka koji se provodi *ex parte* načelno bi tu mogućnost ovršeniku uskraćivala sve do stadija u kojemu bi rješenje o ovrsi bilo doneseno, odnosno u kojemu bi bio otvoren rok za osporavanje donesene odluke, uključujući i u smislu prilagodbe mjere ili naloga. Ipak, složili bismo se s tumačenjem smisla i dosega odredbe čl. 54., st. 1. Uredbe Brisel I *bis* iznesenim u pravnoj literaturi, iz kojega bi proizlazila *ex officio* prilagodba mjere ili naloga nepoznatih u hrvatskom pravu.¹⁰⁹ Pri tome, sud bi bio dužan u obrazloženju presude iznijeti kako su „strana“ mjera ili nalog prilagođeni najbližoj mjeri ili nalogu koji poznaje hrvatski pravni sustav. To bi bilo nužno i u kontekstu mogućnosti osporavanja takve prilagodbe u skladu s odredbom čl. 54., st. 2. Uredbe Brisel I *bis*.¹¹⁰ Još bi jedan aspekt provođenja hrvatskoga ovršnog postupka tražio izmjene u odnosu na realizaciju zahtjeva za prilagodbu mjera ili naloga. Riječ je o pravilu koje omogućuje da pri donošenju rješenja o ovrsi sud otisne pečat s obzirom na to da su prijedlog za ovrhu i rješenje o ovrsi sadržajno podudarni (arg. *ex* čl. 71. u vezi s čl. 72. Sudskog poslovnika). Takav način donošenja rješenja o ovrsi ne bi bio prikladan u slučaju da se radi prilagodba mjere ili naloga jer ne ostavlja mogućnost sastavljanja obrazloženja u kojemu bi se ta prilagodba potanko iznijela.¹¹¹ Ovdje izneseno govori u prilog iznesenu shvaćanju da pravilo odredbe čl. 54. Uredbe Brisel I *bis* traži od nadležnih tijela (ne samo sudaca) visoku razinu osposobljenosti za usporedbu pravnih pravila unutar pojedinih sustava te stoga ostaje otvoreno na koji će se način primjenjivati u praksi.¹¹²

5. ZAKLJUČAK

Kao što pokazuje provedeno istraživanje, proces europeizacije do sada je već u znatnoj mjeri (pre)oblikovao određene postulate hrvatskoga građanskog parničnog postupka, a kako se čini, nastavit će to činiti i u sljedećem razdoblju. No dosadašnji legislativni proces na razini EU-a te komplementarni mu učinak judikature ESLJP-a i Suda EU-a na nacionalne postupovne sustave donijeli su tek njihovo fragmentirano, mjestimično približavanje, ali ne i cjelovitu harmonizaciju (*piecemeal harmonization*). U postojećim okolnostima, kada se željeni učinak harmonizacije u postupovnom pravu nastoji postići kolopletom metoda, pristupa i instrumentarija (obvezujući/

¹⁰⁹ Dickinson; Lein 2015, 507.

¹¹⁰ Dickinson; Lein 2015, 508.

¹¹¹ Poretti 2016, 19–25.

¹¹² Kruger 2016, 17.

neobvezujući učinak, izravna primjena/implementacija, integriranje cjelovita postupka/pojedinih elemenata postupka radi funkcionalizacije) u domeni tek vrlo ograničene nadležnosti europskoga zakonodavca, takav rezultat ne začuđuje. Polazeći od toga da građansko procesno pravo nije moguće promatrati kao zasebno pravno područje, nego kao uronjeno u mrežu pravnih, političkih, ekonomskih i društvenih očekivanja¹¹³, nekoliko je fundamentalnih procesa od utjecaja na građanski parnični postupak u pravnim sustavima država članica ipak moguće zamijetiti.

- *Napuštanje 'judikalizacije' te jačanje utjecaja 'koncilijacije'*. Ovdje je riječ o promjeni u temeljnoj paradigmi parničnog postupka kao „redovite metode rješavanja spora“ te sve učestalijem okretanju k metodama izvansudskog rješavanja sporova. U odnosu na pojedine vrste sporova (potrošački, obiteljski sporovi) te metode nude se kao „primarni“ put rješavanja spora. Istodobno, u odnosu na druge vrste građanskih sporova sve se više promiče uključivanje (pred)stadija pokušaja mirna rješavanja sporova kao procesne pretpostavke za pokretanje postupka na sudu. To ujedno traži jačanje „infrastrukture“ pogodne za izvan-sudsko rješavanje sporova u državama članicama. Taj se zahtjev ne iscrpljuje isključivo u organizacijskim aspektima pojedinog sustava, nego traži podjednako, jačanje kompetencija sudaca za prepoznavanje potencijala određena spora da se riješi izvan suda, ali i onih koji će kao facilitatori¹¹⁴ sudjelovati u njegovu rješavanju. Uz to, od utjecaja je i spremnost aktivna uključivanja stranaka u takav način rješavanja spora.
- *Pomak u shvaćanju položaja sudionika u postupku (prava/obveze)*. Taj se pomak najbolje da uočiti iščitavanjem novih procesnih „dužnosti“ koje se nameću nacionalnim sudcima kao EU-sudcima u primjeni prava EU-a. Dijelom one proizlaze iz primjene procesnih pravila koju nalažu pojedini instrumenti EU-a, dijelom čak iz interpretativnih postulata odnosno radnih pravila sadržanih u recitalima preambula nekih od njih, a neke izravno proizlaze iz judikature ESLJP-a i Suda EU-a. Za primjer je moguće uzeti *ex officio* preispitivanje

¹¹³ Mañiko 2015, 4.

¹¹⁴ Pojam facilitator/facilitacija. Facilitacija (olakšavanje) je postupak u kojem stranke (obično skupina) uz pomoć praktičara za rješavanje sporova (facilitator) prepoznaje problem koji se mora riješiti, zadatke koji se moraju ispuniti ili aspekte koji su predmet spora koji se mora riješiti. Facilitacija (olakšavanje) se može zaustaviti ovdje ili se može nastaviti pomažući strankama da izrade opcije, da uzmu u obzir alternative i da se trude doći do dogovora. Facilitator nema savjetodavnu ulogu, ali može pružiti savjetovanje o postupku facilitacije, ili može odrediti taj postupak (*determine the process of facilitation*). Facilitator ima tri temeljne uloge – koncipira postupak, upućuje stranke tijekom postupka i osigurava da su ključni aspekti proizišli iz postupka uspostavljeni i da im se pristupa na odgovarajući način. Jednostavnije rečeno, uloga je facilitatora da pomogne skupini da postigne svoje ciljeve. Da bi skupina došla do tog rezultata, facilitatoru su potrebne vještine koje se odnose na odvijanje postupka kao i vještine koje se odnose na sadržaj postupka. Pravni instrumenti i postupci u prekograničnoj obiteljskoj medijaciji. Priručnik za suce i pravnike, 2015, Prizivni sud Kraiova, Rumunjska, 14. Dostupno na <http://www.curteadeapelcraiova.eu/wp-content/uploads/2014/04/CROATA.pdf>.

nepoštenosti ugovorne odredbe (arg. ex čl. 6. – 7. Direktive 93/13), obvezu prilagodbe za nacionalni sustav nepoznate mjere ili naloga na najbližu nacionalnu mjeru ili nalog (arg. ex čl. 54., st. 1. Uredbe *Brisel I bis*) ili utvrđivanje uobičajenog boravišta stranaka u skladu s judikaturom Suda EU-a.¹¹⁵ Već je iz tih primjera jasno da primjena prava EU-a traži od sudaca ne samo poznavanje prava (*da mihi factum dabo tibi jus*) nego i spremnost njegove interpretacije u svjetlu intencija pri donošenju pojedinih instrumenata EU-a, u ostvarenju pojedinih politika EU-a, podizanju razine zaštite pojedinih prava odnosno pojedinih društvenih skupina. Stoga, nove dužnosti sudaca podrazumijevaju i mnogo šire diskrecijske ovlasti u vođenju postupka i donošenja odluke. Istodobno, procesne dužnosti stranaka u postupku nadilaze dosadašnju razinu uključenosti te traže veći angažman u stadiju prikupljanja procesnog materijala i u pronalaženju rješenja spora, osobito postizanja nagodbe među strankama (to je posebno vidljivo kod unificiranih europskih građanskih postupaka gdje je predviđeno aktivno uključivanje stranaka u postupak, i to ako je moguće bez zastupanja punomoćnika, što uz reducirane procesne stadije strankama nameće obvezu većeg angažmana pri prikupljanju procesnog materijala; potiče se sklapanje nagodbe među strankama gdje je god to moguće, a istodobno se sankcionira stranke za neopravdano nastale troškove postupka).

- *Promjene u tehnici vođenja postupka.* Ovdje je promjena najopipljivija, a sadržana je u sve učestalijoj primjeni sredstava komunikacijskih tehnologija, inzistiranju na provođenju jednostavna, brza i za stranke jeftina postupka koji podrazumijeva provođenje pisanog postupka (češće je glavna rasprava iznimka), reduciranju pojedinih stadija u postupku, jačanju procesne discipline sudionika (uključujući i obvezu sudca da primijeni dostupne organizacijske metode) te primjenu unaprijed pripremljenih obrazaca koji dokidaju potrebu za odvjetničkim zastupanjem.

Ovdje uočene pojave europeizacije nacionalnih građanskih postupaka država članica stvorile su pretpostavke da se u idućem razdoblju pokuša postići širi konsenzus što se tiče „minimalnih postupovnih standarda“ koji bi nakon prihvaćanja bili podjednako svojstveni građanskim postupcima, neovisno o tome na kojem se sudu ili drugom tijelu države članice konkretan postupak vodi. Premda njihovi autori upozoravaju da „minimalni postupovni standardi“ nužno ne donose ništa bitno novo ili revolucionarno, nego samo potanko, konkretno i sustavno uređenje i prezentaciju pravila koja se smatraju „najboljom praksom“ u modernim sustavima građanskog

¹¹⁵ Pri odlučivanju u postupcima nasljeđivanja u skladu s Uredbom (EU) br. 650/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 4. srpnja 2012. o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznavanju i izvršavanju odluka i prihvaćanju i izvršavanju javnih isprava u nasljednim stvarima i o uspostavi Europske potvrde o nasljeđivanju, OJ L 201, 27. 7. 2012., p. 296 – 323.

postupka¹¹⁶, njihovo je prihvaćanje nužnost. Ono obećava spremnost na znatnije i sveobuhvatnije reformske zahvate u državama članicama bez kojih će se i dalje ostaviti prostora paralelizmu između načina postupanja pri rješavanju nacionalnih odnosno postupaka s prekograničnim obilježjem, koji se, kako je istraživanje i pokazalo, nije pokazao oportunističkim jer na mjestima devalvira temeljne postupovne vrijednosti, poput pravne sigurnosti. Međutim, za uvođenje „minimalnih postupovnih standarda“ u postupovne sustave država članica ne bi se trebalo zauzimati kao za nekakav krajnji cilj započete europeizacije nacionalnih postupovnih sustava. Njihovo bi prihvaćanje trebalo biti tek sredstvo s pomoću kojega se nastoji približiti krajnjem cilju. A taj krajnji cilj nikako ne bi trebao biti dokidanje specifičnosti pravnih kultura, shvaćanja i tradicije parničnog postupanja u državama članicama. Mnogo više, nastojanja bi trebala usmjeriti k stvaranju preduvjeta za ostvarenje bitna jamstva ujednačene razine pravne zaštite na razini EU-a. Međutim, može li se to realno i postići u okolnostima u kojima je europeizacija snažno „obojena“ idejom integracije unutrašnjeg tržišta, u okviru kojeg je jačanje međusobnog povjerenja u pravosudne sustave država članica tek jedan od mehanizama kojima se ona ostvaruje, ostaje vidjeti.

LITERATURA

1. Bobek, M. (2011). Why there is no Principle of ‘Procedural Autonomy’ of the Member States, u: De Witte, B.; Micklitz, H. (ur.). *The European Court of Justice and the Autonomy of Member States*. Intersentia. 305-324.
2. Davies, J. (2016). ADR/ODR: Too Much Optimism in the Promotion of Cross-Border Trade? U: Hess, B.; Bergström, M.; Storskrubb, E. *EU Civil Justice: Current Issues and Future Outlook*. Hart Publishing. 35-57.
3. Dickinson, A.; Lein, E. (eds.). (2015). *The Brussels I Regulation Recast* Oxford. Oxford University Press.
4. Dika, M. (2009). Novelirani postupak u sporovima male vrijednosti. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 30 (1), 1-32.
5. Dika, M. (2007). *Građansko ovršno pravo*. Zagreb. Narodne novine.
6. Galič, A. (2016). Slovenian Civil Procedure and the Transformative Power of the EU, u: Krans, B.; Nylund, A. (ur.). *The European Union and National Civil Procedure*. Intersentia. 131-146. <https://doi.org/10.1017/9781780685519.011>
7. Garašić, J. (2013). Uvod u europsko građansko procesno pravo, u: Garašić, J. (ur.). *Europsko građansko procesno pravo: izabrane teme*. Narodne novine. Zagreb. 1-32.
8. Gombos, K. (2018). Harmonisation of procedural law vs. procedural autonomy of the Member State. *Studia Iuridica Cassoviensia*, 6 (1), 24-32.

¹¹⁶ *Uzelac* 2017, 16.

9. Harsagi, V. (2016). Interaction between European Law and Hungarian Civil Procedure Law, u: Krans, B.; Nylund, A. (ur.). *The European Union and National Civil Procedure*. Intersentia. 73-88.
<https://doi.org/10.1017/9781780685519.007>
10. Hess, B. (2016). Binnenverhältnisse im Europäischen Zivilprozessrecht - Grenzüberschreitende v. nationale Sachverhalte, u: von Hein, J; Rühl, G. (ed.). *Kohärenz im Internationalen Internationalen Privat- und Verfahrensrecht der Europäischen Union*. Mohr Siebeck. 67-89.
11. Hess, B. (2016). *Harmonized Rules and Minimum Standards in the European Law of Civil Procedure*, Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs. European Parliament. Brussels.
12. Kramer X. E. (2008). A Major Step in the Harmonization of Procedural Law in Europe: the European Small Claims Procedures, u: Jongbloed (ed.). *The XIIIth World Congress of Procedural Law: the Belgian and Dutch Reports*. Intersentia. Antwerp. 253-283.
13. Kramer X. E. (2010). Enhancing Enforcement in the European Union, u: van Rhee, C. H.; Uzelac, A. (eds.). *Enforcement and Enforceability, Tradition and Reform*. Intersentia. Antwerp. 17-39.
14. Kramer, X. E. (2011). Cross-border Enforcement in the EU: Mutual Trust versus Fair Trial? Towards Principles of European Civil Procedure. *International Journal of Procedural Law*, 1 (2), 202-230.
15. Krans, B. (2015). EU Law and National Civil Procedure Law: An Invisible Pillar. *European Review of Private Law*, 23 (4), 567-587.
16. Krans, B.; Nylund, A. (2016). Conclusions and Outlook, u: Krans, B.; Nylund, A. (ur.). *The European Union and National Civil Procedure*. Intersentia. 161-170.
<https://doi.org/10.1017/9781780685519.013>
17. Kruger, T. (2016). Disorderly Infiltration of EU Law in Civil Procedure. *Netherlands International Law Review*, 63 (1), 1-22. <https://doi.org/10.1007/s40802-016-0053-2>
18. Maňko, R. (2015). *Europeanisation of Civil Procedure: Towards Common Minimum Standards?*, Brussels: European Parliamentary Research Service, PE 559.499.
19. Mišćenić, E.; Butorac Malnar, V. (2017). Online rješavanje potrošačkih sporova. *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske*, 8 (1), 103-142.
20. Petersen, C. S. (2014). A Comparative Perspective on Recent Nordic of Civil Justice, u: Ervo, L.; Nylund, A. (ur.). *Reforms Future of Civil Litigation: Access to Courts and Court-annexed Mediation in the Nordic Countries*. Springer. 9-29.
https://doi.org/10.1007/978-3-319-04465-1_2
21. Poretti, P. (2014). *Kolektivna pravna zaštita u parničnom postupku*, doktorska disertacija. Zagreb.
22. Poretti, P. (2015). Consumer Protection in Enforcement Proceedings in Light of the Recent CJEU Case Law, u: SEE I EU Cluster of Excellence in European and International Law (ed.). *South Eastern Europe and the European Union-Legal Aspects*. Verlag Alma Mater. Saarbrücken. 171-185.

23. Poretti, P. (2016). Abolition of exequatur in Brussels Ia Regulation: new challenges for the national judge (Croatia). *LeXonomica*, 8 (1), 13-28.
24. Poretti, P. (2018). Sudska zaštita prava potrošača - (naj)bolji put? *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 39 (1), 535-574.
<https://doi.org/10.30925/zpfsr.39.1.18>
25. Schramm, D. (2013/2014). Enforcement and the Abolition of Exequatur under the 2012 Brussels I Regulation. *Yearbook of Private International Law*, 15, 143-174.
26. Schwartze, A. (2000). Enforcement of Private Law: The Missing Link in the Process of European Integration, *European Review of Private Law*, 8 (1), 135-146.
<https://doi.org/10.1023/A:1008791907156>
27. Triva, S.; Dika, M. (2004). *Građansko parnično procesno pravo*. 7. izd. Zagreb. Narodne novine.
28. Trstenjak, V.; Beysen, E. (2011). European Consumer Protection Law: curia semper dabit remedium?, *Common Market Law Review*, 48 (1), 95-124
29. Uzelac, A. (2010). Pravo na pravično suđenje u građanskim predmetima: nova praksa Europskog suda za ljudska prava i njen utjecaj na hrvatsko pravo i praksu. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 60 (1), 101-148.
30. Uzelac, A. (2017). Reforma ovršnog prava: putevi i stranputice, u: *Godišnjak Tribina Pravnog fakulteta u Zagrebu i Kluba pravnika grada Zagreba*.
Dostupno na [https://www.pravo.unizg.hr/images/50018419/217%20Uzelac%20oprosinac%20L\(1\).pdf](https://www.pravo.unizg.hr/images/50018419/217%20Uzelac%20oprosinac%20L(1).pdf) (5. 10. 2018.).
30. Uzelac, A. (2018). Izazovi novog uređenja izvansudskog rješavanja potrošačkih sporova, u: *Slakoper; Bukovac Puvača; Mihelčić (ur.). Liber amicorum Aldo Radolović*. Rijeka. Sveučilište u Rijeci, Pravni fakultet. 145-165.
31. Uzelac, A.; Petrašević, T.; Stojčević, P. (2011). Razvod braka u praksi europskih sudova: postupovni aspekti odlučivanja o imovinskim i statusnim posljedicama prestanka braka u odlukama sudova u Strasbourgu i Luxembourgu, u: *Imovinskopravni aspekti razvoda braka. Hrvatski, europski i međunarodni kontekst*. Rešetar, B.; Župan, M. (ur.). Osijek. Pravni fakultet Osijek. 287-310.
32. Uzelac, A.; van Rhee, C. H. (2017). Revisiting Procedural Human Rights. *Fundamentals of Civil Procedure and the Changing Face of Civil Justice (Introduction)*, u: Uzelac, A.; van Rhee, C. H. *Revisiting Procedural Human Rights. Fundamentals of Civil Procedure and the Changing Face of Civil Justice*. Intersentia. 3-13.
<https://doi.org/10.1017/9781780687346>
33. Van Duin, A. (2017). Metamorphosis? The role of article 47 of the EU Charter of Fundamental Rights in cases concerning national remedies and procedures under Directive 93/13/EC. *Journal of European Consumer and Market Law*, 6 (5), 190-198.
<https://doi.org/10.2139/ssrn.3034205>
34. Vuković, Đ.; Kunštek E. (2005). *Međunarodno građansko postupovno pravo*. Zagreb. Zgombić i partneri.
35. Wagner, G. (2011). Harmonization of European Civil Procedure - Policy Perspectives.
<https://doi.org/10.2139/ssrn.1777233>

*

1. European Commission (2017) Evaluation Study of national procedural laws and practices in terms of their impact on the free circulation of judgments and on the equivalence and effectiveness of the procedural protection of consumers under EU consumer law, JUST/2014/RCON/PR/ CIVI/0082, European Union.
2. Pravni instrumenti i postupci u prekograničnoj obiteljskoj medijaciji. Priručnik za suce i pravnike, 2015, Prizivni sud Craiova, Rumunjska. Dostupno na <http://www.curteadeapel-craiova.eu/wp-content/uploads/2014/04/CROATA.pdf>.
3. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the Economic and the Social Committee and the Committee of the Regions, EU Consumer Policy Strategy 2007-2013, Empowering consumers, enhancing their welfare, effectively protecting them, COM (2007) 99 final.

*

1. Direktiva 2009/22/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 23. travnja 2009. o sudskim nalozima za zaštitu interesa potrošača, OJ L 110/30 od 1. 5. 2009.
2. Direktiva 2013/11/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 21. svibnja 2013. o alternativnom rješavanju potrošačkih sporova, SL L 165/63, 18. 6. 2013.
3. Direktiva 2004/48/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 29. travnja 2004. o provedbi prava intelektualnog vlasništva, SL L 157/45, 30. 4. 2004.
4. Direktiva 2014/104/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26. studenoga 2014. o određenim pravilima kojima se uređuju postupci za naknadu štete prema nacionalnom pravu za kršenje odredaba prava tržišnog natjecanja država članica i Europske unije, SL L 349, 5. 12. 2014.
5. Direktiva Vijeća 2003/8/EZ od 27. siječnja 2003. o unapređenju pristupa pravosuđu u prekograničnim sporovima utvrđivanjem minimalnih zajedničkih pravila o pravnoj pomoći u takvim sporovima, SL L 26/41, 31. 1. 2003.
6. Direktiva 2008/52/EC Europskog parlamenta i Vijeća o određenim aspektima mirenja u građanskim i trgovačkim sporovima, SL L 136, 24. 5. 2008.
7. Direktiva 98/27/EZ Europskog parlamenta i Vijeća o sudskim nalozima za zaštitu interesa potrošača, SL L 166 od 11. 6. 1998.
8. Direktiva 2009/22/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 23. travnja 2009. o sudskim nalozima za zaštitu interesa potrošača, SL L 110/30 od 1. 5. 2009.
9. (Europska) konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (NN-MU, 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10).
10. Nacrt prijedloga Ovršnog zakona o kojemu je javna rasprava otvorena do 28. veljače 2019. godine, dostupan na stranicama Ministarstva pravosuđa, e-Savjetovanja, <https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/MainScreen?entityId=9961>.
11. Ovršni zakon (NN, 112/12, 25/13, 93/14, 55/16, 73/17).
12. Pravilnik o elektroničkoj komunikaciji u postupcima pred trgovačkim sudovima (NN, 12/18).

13. Povelja Europske unije o temeljnim pravima, Službeni list EU C 202/389, 7. 6. 2016.
14. Prijedlog Direktive Europskog parlamenta i Vijeća o udružnim tužbama za zaštitu kolektivnih interesa potrošača i stavljanju izvan snage Direktive 2009/22/EZ Prijedlog Direktive Europskog parlamenta i Vijeća o udružnim tužbama za zaštitu kolektivnih interesa potrošača i stavljanju izvan snage Direktive 2009/22/EZ, COM/2018/184 final - 2018/0089 (COD).
15. Prijedlog Uredbe o europskom platnom nalogu, 25. 5. 2004, COM(2004) 173 final/3, 7.
16. Prijedlog Uredbe Europskog parlamenta i Vijeća o izmjeni Uredbe (EZ) br. 861/2007 Europskog parlamenta i Vijeća o uvođenju europskog postupka za sporove male vrijednosti i Uredbe (EZ) br. 1896/2006 Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2006. o uvođenju postupka za europski platni nalog, KOM (2013) 794 kon.
17. Ugovor iz Amsterdama o izmjeni Ugovora o Europskoj uniji, Ugovora o osnivanju Europskih zajednica i određenih s njima povezanih akata, Službeni list Europske zajednice, 1997., br. C 340.
18. Uredba Vijeća (EZ) br. 1206/2001 od 28. svibnja 2001. o suradnji između sudova država članica u izvođenju dokaza u građanskim ili trgovačkim stvarima, SL L 174, 27. 6. 2001.
19. Uredba EZ br. 1393/2007. Europskog parlamenta i Vijeća od 13. studenog 2007. o dostavi, u državama članicama, sudskih i izvansudskih pismena u građanskim ili trgovačkim stvarima („dostava pismena“), i o stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 1348/2000, SL L 324.
20. Uredba (EZ) br. 805/2004 Europskog parlamenta i Vijeća od 21. travnja 2004. godine kojom se uvodi europski ovršni naslov za nesporne tražbine, Službeni list Europske unije, 2004., br. L 143, 30. 4. 2004.
21. Uredba (EZ) br. 1896/2006 Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2006. o uvođenju postupka za europski platni nalog, Službeni list Europske unije, 2006., br. L 399/1.
22. Uredba (EZ) br. 861/2007 Europskog parlamenta i Vijeća od 11. srpnja 2007. kojom se uvodi europski postupak za tražbine male vrijednosti, Službeni list Europske unije, 2007., br. L 199/1.
23. Uredba (EZ) br. 805/2004 Europskog parlamenta i Vijeća od 21. travnja 2004. godine kojom se uvodi europski ovršni naslov za nesporne tražbine, Službeni list Europske unije, 2004., br. L 143, 30. 4. 2004.
24. Uredba (EU) br. 1215/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2012. o nadležnosti te priznanju i ovrsi odluka u građanskim i trgovačkim stvarima, Službeni list Europske unije, 2012., br. L 351.
25. Uredba (EU) br. 650/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 4. srpnja 2012. o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznavanju i izvršavanju odluka i prihvaćanju i izvršavanju javnih isprava u nasljednim stvarima i o uspostavi Europske potvrde o nasljeđivanju, OJ L 201, 27. 7. 2012., p. 296–323.
26. Zakon o alternativnom rješavanju potrošačkih sporova (NN, 121/16).
27. Zakon o potvrđivanju Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i Protokola br. 1., 4., 6., 7. i 11. uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (NN, 18/97).

28. Zakon o parničnom postupku (NN, 53/91, 91/92, 58/93, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 02/07, 84/08, 123/08, 57/11, 148/11, 25/13, 89/14).
29. Zakon o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u određenim odnosima (NN, 55/91, 88/01).
30. Zakon o zaštiti potrošača (NN, 41/14).

*

1. C-472/10 *Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság protiv Invitel Távközlési Zrt*, ECLI:EU:C:2012:242.
2. C-33-76 *Rewe Zentralfinanz eG et Rewe-Zentral AG protiv Landwirtschaftskammer für das Saarland* [1976] ECLI:EU:C:1976:188.
3. C-484/15 *Ibrica Zulfikarpašić protiv Slavena Gajera*, ECLI:EU:C:2017:199.
4. C- 551/15 *Pula parking d. o. o. protiv Svena Klause Tederahna*, ECLI:EU:C:2017:193.

Summary

PRINCIPLES OF EU LAW IN CIVIL PROCEDURAL LAW – EXPECTATIONS VS REALITY

In the Croatian legal order, certain human rights standards are deeply embedded in the practice of civil proceedings and are considered as its main part, although they emanate from the European Convention on Human Rights and the EU Charter of Fundamental Rights. Hence, it can be concluded that the process of 'Europeanization', whose visibility has become obvious with the growing influence of the EU on the national civil procedure, has been under way for some time. The development of secondary law in the area of judicial co-operation in civil and commercial matters between Member States has been a major contribution to the integration of EU law into national civil litigation in recent years. Additionally, the jurisprudence of the Court of Justice of the EU and the adoption of certain rules into the national system through implementation of certain Directives, which contain such rules in spite of their substantive legal nature have had a significant role as well. Therefore, starting with the Rewe-Comet doctrine of 'procedural autonomy' of the Member States, the paper seeks to explore the influence of the process of 'Europeanization' on the shaping of certain standards of Croatian civil litigation and whether the desired effect has been achieved. The key question the paper aims to answer is whether the functioning of the civil justice system in Croatia fulfills the preconditions needed for mutual trust and judicial co-operation with other Member States and the protection of fundamental human rights promoted by EU law.

Key words: civil litigation; Europeanization; Court of Justice of the EU; Directives; secondary law